

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra**

Justynos Sankovskajos
V kurso, baudžiamosios justicijos
studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Laisvės atėmimas iki gyvos galvos ir žmogaus teisių santykis
The relationship between life imprisonment and human rights**

Vadovas: prof. habil. dr. Gintaras Švedas

Recenzentas: vyr. lekt. dr. Audrius Juozapavičius

Vilnius

2024

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Magistro darbe analizuojamas laisvės atėmimas iki gyvos galvos samprata, požymiai, tikslai, taikymo ir vykdymo ypatumai lyginant su reglamentavimu Lenkijos Respublikoje. Be to, pateikiama tarptautinės teisės aktų analizė ir svarba laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės vykdymui. Atskleidžiama nuteistųjų laisvės atėmimu iki gyvos galvos teisinė padėtis bei išskylanti problematika valstybėms plačiai taikant žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių ribojimus nuteistiesiems.

Pagrindiniai žodžiai: Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas, laisvės atėmimas iki gyvos galvos, žmogaus teisės ir pagrindinės laisvės, nuteistųjų teisinė padėtis.

The Master's thesis analyses the concept, features, objectives, application and execution of life imprisonment in comparison with the regulation in the Republic of Poland. It also includes an analysis of international legislation and its relevance for the execution of life imprisonment. The legal situation of convicted persons convicted by life imprisonment and the problems that arise in the context of the widespread application by States of restrictions on the human rights and fundamental freedoms of convicted persons.

Key words: the Penalty Execution Code of the Republic of Lithuania, life imprisonment, human rights and fundamental freedoms, legal status of convicted persons.

TURINYS

Ižanga	3
1. Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės samprata, požymiai, tikslai, reglamentavimo ir vykdymo ypatumai	6
1.1. Laisvės atėmimo iki gyvos galvos samprata, požymiai, tikslai	6
1.2. Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės vykdymo ypatumai	9
1.3. Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės „švelninimas“	17
2. Tarptautinės teisės aktų analizė įkalinimo iki gyvos galvos kontekste	22
2.1. JT konvencijos, rekomendacijos ir rezoliucijos	22
2.2. ET konvencijos, rekomendacijos ir rezoliucijos	24
3. Nuteistųjų laivės atėmimu iki gyvos galvos teisinės padėties turinys	28
3.1. Butinės kalinimo sąlygos	29
3.2. Bendravimas su šeima ir ryšių palaikymas su išroriniu pasauliu	35
Išvados ir pasiūlymai	40
Šaltinių sąrašas	41
Santrauka	46
Summary	47
Priedai	48

Ižanga

Darbo aktualumas

Žmogaus teisės ir laisvės yra pripažįstamos vienu svarbiausių institutų įtvirtintų Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje (toliau – VŽTD), Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijoje (toliau – ŽTK), kurios preambulėje yra pateikiama nuoroda į VŽTD ir nurodoma, kad Europos Tarybos (toliau – ET) tikslas yra siekti didesnės savo narių vienybės, o vienas iš būdų siekti šio tikslo yra žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsauga bei plėtojimas (Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija, 1950). Lietuvos Respublika yra Jungtinių Tautų (toliau – JT) organizacijos ir ET narė. Jungtinės Tautos bei ET Ministrų komitetas XX amžiaus antroje pusėje priėmė nemažai konvencijų ir rekomendacijų bei rezoliucijų, skirtų laisvės atėmimo ir alternatyvių laisvės atėmimui bausmių vykdymo aspektams. Atsižvelgiant į tai, šiame magistro darbe išskyla būtinybę apžvelgti tarptautinius dokumentus turinčius įtakos laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės vykdymui. Be to, magistro darbe bus pateikta laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės samprata, jos vykdymo ypatumai ir švelninimo galimybės. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) ir bausmių vykdymo kodekso (toliau – BVK) nuostatos reglamentuojančios griežčiausios bausmės taikymą ir vykdymą bus palygintos su Lenkijos Respublikos BK ir BVK nuostatomis. Europos Komitetas prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą (toliau – CPT) inspektuoja laisvės atėmimo vietas, bei teikia inspektuotų valstybių vyriausybėms pasiūlymus ir išvadas dėl inspektuotų laisvės atėmimo vietų atitikimo Europos konvencijos prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą reikalavimams. Todėl šiame magistro darbe bus pateikta CPT inspektavimo ataskaitų apžvalga. Atsižvelgiant į tai, kad Europos Žmogaus Teisių Teismas įsteigtas (toliau – EŽTT) įsteigtas prižiūrėti kaip valstybės laikosi ŽTK reikalavimų, šiame darbe bus pateikti EŽTT sprendimai prieš Lietuvą ir kitas valstybes, kurie yra tiesiogiai susiję su nuteistųjų teise palaikyti ryšį su artimaisiais ir išoriniu pasauliu, taip pat nuteistųjų teise į materialinį aprūpinimą.

Darbo originalumas

Pažymėtina, jog mokslininkai (R. Drakšas, J. Namavičius, G. Švedas, G. Sakalauskas ir kt.) yra nagrinėję laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės problematiką, taip pat yra parengti magistro darbai, susiję su laisvės atėmimu iki gyvos galvos bausme bei nuteistųjų teisine padėtimi, tačiau randamose panašių temų magistro darbuose buvo analizuojamas laisvės atėmimas iki gyvos galvos ir žmogaus teisių santykis iki 2019 metų įvykusių pakeitimų.

Šis darbas skiriasi nuo kitų panašia tema rengtų darbų tuo, kad yra apžvelgiamas laisvės atėmimo iki gyvos bausmės taikymas ir vykdymas palyginant su Lenkijos Respublikos BK ir BVK nuostatomis, o parinktos analizei EŽTT bylos susijusios su nuteistųjų teise palaikyti ryšį su artimaisiais ir išoriniu pasauliu, taip pat nuteistųjų teise į materialinį aprūpinimą.

Darbo tikslas, uždaviniai

Esminis darbo tikslas yra aptarti laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės taikymą ir vykdymą Lietuvos Respublikoje, bei nuteistųjų šią bausmę teisinę padėtį. Darbo uždaviniai: 1) atskleisti laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės sampratą, požymius bei vykdymo ypatumus; 2) apžvelgti konkrečius tarptautinės teisės aktus laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės kontekste; 3) atskleisti nuteistųjų laisvės atėmimu iki gyvos galvos teisinę padėtį, bei probleminius nuteistųjų laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausme teisių įgyvendinimo aspektus.

Magistro darbo objektas

Magistro darbo objektas yra laisvės atėmimas iki gyvos galvos ir nuteistųjų laisvės atėmimu iki gyvos galvos bausme teisinė padėtis. Magistro darbe bus nagrinėjama nuteistųjų laisvės atėmimu iki gyvos galvos bausme teisė palaikyti ryšius su šeima ir išoriniu pasauliu, teisė į materialinį aprūpinimą.

Svarbiausi šaltiniai

Darbo tikslas ir uždaviniai yra pasiekiami panaudojant galiojančius teisės aktus – Lietuvos Respublikos Konstituciją, Baudžiamąjį kodeksą, Bausmių vykdymo kodeksą. Lygiagrečiai buvo analizuojami Lenkijos Respublikos teisės aktai – Baudžiamasis kodeksas, Bausmių vykdymo kodeksas. Tarptautinės teisės aktų analizei buvo naudojami – EŽTK, VŽTD, ET, JT priimti teisės aktai, CPT inspektavimo vizitų ataskaitos. EŽTT bylų susijusių su EŽTK 3 straipsnio, 8-11 straipsnių pažeidimais buvo pasirinktos bylos prieš Lietuvą ir kitas valstybes – *Matiošaitis ir kiti prieš Lietuvą, Valašinas prieš Lietuvą, Puzinas prieš Lietuvą, Vinter ir kiti prieš Jungtinę Karalystę, Grori prieš Albaniją, Diskson prieš Jungtinę Karalystę, Kuznetsov prieš Ukrainą, Trosin prieš Ukrainą ir kt.* Rengiant magistro darbą buvo remiamasi moksline literatūra, kurios autoriai yra G. Švedas, G. Sakalauskas, D. Drakšas, V. Milašiūtė ir kt., bei moskliniais straipsniais, kurių autoriai yra – J. Namavičius, E. Kūris, G. Sakalauskas, S. Bikelis ir kt.

G. Švedas analizavo bendruosius bausmių vykdymo aspektus, baudžiamąją politiką Lietuvos Respublikoje ir jos tendencijas, baudžiamuosius teisinius laisvės atėmimo ir teisinius laisvės atėmimo bausmės vykdymo aspektus. R. Drakšas pateikė plačią mirties bausmės, bei laisvės atėmimo iki gyvos galvos, kaip mirties bausmės atlernetatyvos analizę. V. Milašiūtė nagrinėjo žmogaus teisės Europoje. G. Sakalauskas ir kt. analizavo kalnimo

sąlygas ir kalinių socialinės integracijos prielaidas. J. Namavičius nagrinėjo laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės reformą. E. Kūris pateikė išsamią „teisės į viltį“ analizę.

Tyrimo metodai

Magistro darbe buvo naudoti baudžiamojoje teisėje įprasti mokslinio tyrimo metodai - istorinis, lingvistinis, sisteminės analizės, lyginamasis. Istorinis metodas buvo naudojamas apžvelgti laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės raidai. Lyginamuoju metodu buvo lyginamos Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos laisvės atėmimo iki gyvos galvos taikymo ir vykdymo nuostatos. Lingvistinis metodas pasitelktas laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės, žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių sampratai, požymiams, tikslams formuluoti. Sisteminės analizės metodu buvo atliekama mokslinės literatūros, teisės aktų ir EŽTT sprendimų analizė.

Magistro darbo struktūra

Magistro darbą sudaro: įvadas, kuriame nustatomi ir aptariami aktualumas, objektas, tikslas, uždaviniai, originalumas, šaltiniai, tyrimo metodai ir darbo struktūra.

Magistro darbo apima tiriamoji ir dėstomoji dalis apima dvi dalis, kurias savo ruožtu sudaro skyriai ir poskyriai, dalių apibendrinimai.

Pirmoje magistro darbo dalyje analizuojama laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės samprata, požymiai, taikymo ir vykdymo ypatumai, tarptautinės teisės aktai.

Antroje dalyje analizuojamos žmogaus teisės ir laisvės lyginant su nuteistųjų teisine padėtimi bei EŽTT sprendimai prieš Lietuvą ir kitas valstybes susiję su EŽTK 3 straipsnio, 8-11 straipsnių pažeidimais.

1. Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės samprata, požymiai, tikslai, reglamentavimo ir vykdymo ypatumai

1.1. Laisvės atėmimo iki gyvos galvos samprata, požymiai, tikslai

Daugelyje Europos valstybių laisvės atėmimas iki gyvos galvos yra mirties bausmės palikimas. Pagal galiojančius įstatymus tai yra griežčiausia bausmė, kuri skiriama už pačius sunkiausius nusikaltimus. Iki 1998 metų mirties bausmė buvo griežčiausia bausmė už pačius sunkiausius nusikaltimus. Vertinat istoriniu aspektu, nekyla abejonės, kad laisvės atėmimas iki gyvos galvos gali būti mirties bausmės alternatyva, ši bausmė nuo seno buvo pagrindinė sudedamoji bausmių sistemos dalis net ir tuo momentu, kai galiojant mirties bausmei laisvės atėmimui iki gyvos galvos teko menkesnė reikšmė (Drakšas, 2002, p. 163). 1990 m. spalio 4 d. buvo patvirtinta nauja BK 24 straipsnio redakcija, kurioje numatyta, jog taikyti mirties bausmę galima tik itin sunkių nusikaltimu atvejais, taip pat teismams buvo suteikta galimybė pakeisti mirties bausmę laisvės atėmimu iki gyvos galvos. 1991 m. gruodžio 3 d. įstatymu „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso ir Pataisos darbų kodeksų pakeitimo ir papildymo“ buvo kardinaliai sumažintas mirties bausmės taikymas. 1994 m. liepos 19 d. įstatymų leidėjas dar kartą pakeitė ir papildė BK 24 straipsnį, be to šis straipsnis buvo keičiamas 1998 m. balandžio 21 d. įstatymu ir 1998 m. birželio 9 d. įstatymu. Tai buvo paskutiniai BK 24 straipsnio pakeitimai iki pat mirties bausmės panaikinimo (Drakšas, 2002, p. 65). Pažymėtina, kad mirties bausmės panaikinimui didelę įtaką turėjo Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (toliau – LR KT) 1998 metų nutarimas dėl mirties bausmės panaikinimo.

Pagal šiuo metu galiojantį BK 41 straipsnį, bausmė yra apibūdinama kaip valstybės prievartos priemonė, skiriama teismo nuosprendžiu nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą padariusiam asmeniui (Baudžiamasis kodeksas, 2000). Bausmės paskirtimi yra laikoma galutinis rezultatas, kurio siekia valstybė, nustatydamą ir taikydama bausmes (Švedas, 2003, p. 66). Remiantis BK 41 straipsnio 2 dalimi, bausmės paskirtis yra: 1) sulaikyti asmenis nuo nusikalstamų veikų darymo; 2) nubausti nusikalstamą veiką padariusį asmenį; 3) atimti ar apriboti nuteistam asmeniui galimybę daryti naujas nusikalstamas veikas; 4) paveikti bausmę atlikusius asmenis, kad laikytųsi įstatymų ir vėl nenusikalstų; 5) užtikrinti teisingumo principo įgyvendinimą (Baudžiamasis kodeksas, 2000).

Laisvės atėmimas iki gyvos galvos, tai viena iš kriminalinių bausmės rūšių nustatytų BK 42 straipsnyje, kuri skiriama nusikaltimą padariusiam asmeniui (Blaževičius et. al., 2004, p. 194). R. Drakšas laisvės atėmimu iki gyvos galvos laiko nusikaltimą padariusio asmens izoliavimu teismo apkaltinamuoju nuosprendžiu santykinai apibrėžtam laikotarpiui specialioje valstybės įstaigoje, o santykinis laikotarpio apibrėžtumas pasireiškia tuo, kad nors terminas ir nustatomas, tačiau jis negali būti apibūdinamas sąvokomis, kurios paprasta vartojamos terminui skaičiuoti (Drakšas, 2002 p. 162). Pastebėtina, kad laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės tikslu negali būti laikomas vien tik asmens izoliavimas. Atsižvelgiant į tai, kad šiuo metu galiojantis baudžiamasis įstatymas numato laisvės atėmimą iki gyvos galvos bausme nuteistiems asmenims po 20 metų, tokios bausmės atlikimo kreiptis į teismą dėl laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės pakeitimo terminuota laisvės atėmimo bausme, ir tai savaime suponuoja, kad bausmės tikslas turi užtikrinti tokių nuteistųjų socialinę integraciją ir resocializaciją. Šio magistro darbo autorius pritaria G. Sakalausko nuomonei, kad kalinimo tikslas turi būti orientuojamas į tai, kas bus po įkalinimo, į gyvenimą laisvėje, o ne į siaurą bausmės atlikimo periodą ir visą tai apibendrintai galime vadinti nuteistųjų socialine integracija ir resocializacija. Būtent tokį laisvės atėmimo bausmės tikslą užprogramuoja BVK 1 straipsnio 2 dalis (Sakalauskas et. al., 2020, p. 28).

Galiojantis baudžiamasis įstatymas numato laisvės atėmimą iki gyvos galvos kaip vieną iš bausmės rūšių, o BK 51 straipsnyje yra nurodyta, jog teismas skiria šią bausmę BK specialiojoje dalyje numatytais atvejais. BK specialioji dalis išskiria sąrašą nusikaltimų už kuriuos gali būti skiriamas laisvės atėmimas iki gyvos galvos¹ tai:

- 1) Genocidas (BK 99 straipsnis);
- 2) tarptautinės teisės draudžiamas elgesys su žmonėmis (BK 100 straipsnis);
- 3) tarptautinės humanitarinės teisės žmonių žudymas (BK 101 straipsnis);
- 4) agresija (BK 110 straipsnis);
- 5) draudžiama karo ataka (BK 111 straipsnis);
- 6) kėsinimasis į Lietuvos Respublikos prezidento gyvybę (BK 115 straipsnis);
- 7) kėsinimasis į kitos valstybės ar tarptautinės viešosios organizacijos atstovo gyvybę (BK 116 straipsnis);
- 8) kvalifikuotas nužudymas (BK 129 straipsnis 2 dalis);
- 9) nusikalstamas susivienijimas (BK 249 straipsnis);

---

¹ Laisvės atėmimas iki gyvos galvos kaip viena iš BK specialiosios dalies straipsnio sankcijoje numatytų alternatyvių bausmių.

- 10) grupių daryti teroristinius nusikaltimus kūrimas ir veikla (BK 249¹ straipsnis);
- 11) teroro aktas (BK 250 straipsnis);
- 12) orlaivio, laivo ar kitos viešojo ar krovinio transporto priemonės arba stacionarios platformos kontinentiniame šelfe užgrobimas (BK 251 straipsnis);
- 13) piratavimas (BK 251¹ straipsnis) (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000).

Taigi, atsižvelgiant į pateiktą sąrašą, Lietuvos Respublikoje laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė gali būti skiriama už 13 nusikaltimų, numatytų BK specialiojoje dalyje. Pastebėtina, kad laisvės atėmimą iki gyvos galvos kaip griežčiausią bausmę numato ir Lenkijos Respublikos baudžiamasis įstatymas, tačiau pateikia trumpesnę sąrašą nusikaltimų, už kuriuos gali būti skiriama tokia bausmė. Palyginus su Lietuvos reglamentavimu, Lenkijos BK nenumato laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės už kėsimąsi į kitos valstybės ar tarptautinės viešosios organizacijos atstovo gyvybę, nusikalstamą susivienijimą, teroro aktą, piratavimą, orlaivio, laivo ar kitos viešojo ar krovinio transporto priemonės arba stacionarios platformos kontinentiniame šelfe užgrobimą, tačiau, skirtingai nei Lietuvoje, tokia bausmė gali būti skiriama už šnipinėjimą, sunkų sveikatos sutrikdymą², išžaginimą, seksualinį prievartavimą³ bei nužudymą⁴.

Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė turi bendrų bruožų su terminuotu laisvės atėmimu, savo esme t. y. izoliavimu nuo visuomenės, bei turiniu t. y. tam tikrų teisių ir laisvių apribojimu bei specialių teisių ir pareigų nustatymu (Blaževičius et. al., 2004 p. 196). Laisvės atėmimo bausmės esmę apibūdina tokie papildomi požymiai kaip: 1) nusikaltimą padariusio asmens izoliavimas; 2) asmens izoliavimas pagal apkaltinamąjį teismo nuosprendį; 3) nusikaltimo padariusio asmens izoliavimu siekiama jo pataisymo (Švedas, 2003, p. 65), o laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės požymiai yra nebūdingi kitoms kriminalinėms bausmėms susijusioms, su nuteistųjų izoliavimu nuo visuomenės, todėl, kad ši bausmė neribojama terminais. Be to, ją skiriant, neiškeliamas uždavinys pataisyti nuteistąjį, nes ji turi tik specialiosios ir bendrosios prevencijos tikslą (Blaževičius et. al., 2004, p. 196). G. Švedas teigia, kad tiek terminuoto laisvės atėmimo, tiek laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės skiriasi ne tik kiekybiniu, bet ir kokybiniu rodikliu, nes

---

² Sunkų kito asmens sužalojimą, jei asmuo nuo patirtų sužalojimų mirė.

³ Laisvės atėmimas iki gyvos galvos už išžaginimą ir seksualinę prievartą, kaip viena iš alternatyvių straipsnio sankcijoje nurodytų bausmių, gali būti skiriama jeigu kaltininkas išžagina jaunesnį nei 15 metų nepilnametį arba nurodytą veiką padaro itin žiauriai arba veikos pasekmė yra sunkus sveikatos sutrikdymas, baudžiamas laisvės atėmimu ne mažiau kaip 5 metams arba laisvės atėmimu iki gyvos galvos (BK 197 straipsnis 4 dalis) arba jei nurodytos veikos pasekmė yra žmogaus mirtis, kaltininkas baudžiamas laisvės atėmimu ne mažiau kaip aštuoneriems metams arba laisvės atėmimu iki gyvos galvos (BK 197 straipsnis 5 dalis).

⁴ Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė gali būti skiriama už paprastą ir kvalifikuotą nužudymą.

nuteistųjų šiomis bausmėmis teisių ir laisvių apribojimai yra skirtingi tiek turinio, tiek apimties požiūriu, be to skiriasi ir jiems nustatytos teisės ir pareigos (Švedas, 2003, p. 64). Terminuoto laisvės atėmimo bausmės ir laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę atliekančių nuteistųjų teisių ir laisvių apribojimai bei pareigos yra numatytos Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekse (toliau – BVK). Pastebėtina, kad BVK numato platesnį nuteistųjų laisvės atėmimo iki gyvos galvos tam tikrų teisių ir laisvių apribojimą ir pareigų nustatymą, nei nuteistiesiems terminuota laisvės atėmimo bausmė, pavyzdžiui, BVK 68 straipsnis numato terminuoto laisvės atėmimo bausmę atliekančių nuteistųjų teisę į trumpalaikę išvyką į namus ar pasimatymą su artimaisiais. Tuo tarpu BVK 68 straipsnio 5 dalis 1 punktas numato, kad trumpalaikė išvyka į namus nesuteikiama nuteistiesiems ir atliekantiems laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę (Bausmių vykdymo kodeksas, 2002).

Reziumuojant galima teigti, kad laisvės atėmimas iki gyvos galvos kaip savarankiška bausmės rūšis atsirado, pakeičiant baudžiamajame įstatyme įtvirtintą mirties bausmę. Terminuotas laisvės atėmimas ir laisvės atėmimas iki gyvos galvos turi bendrų bruožų, tačiau skiriasi teisių ir laisvių apribojimais bei pareigų nustatymu. Asmuo, kuriam teismas skiria laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę, remiantis BK specialiojoje dalyje numatytais atvejais yra izoliuojamas nuo visuomenės, jam yra apribojamos jo teisės ir laisvės bei nustatomos teisės ir pareigos. Galimybė kreiptis į teismą dėl tokios bausmės sušvelninimo, skiriant terminuotą laisvės atėmimo bausmę, suponuoja tai, jog teisinė sistema turi būti orientuota ne tik į nuteistųjų, kuriems paskirta tokia bausmė izoliavimą, bet ir į socialinę integraciją bei resocializaciją, nes suteikia nuteistiesiems viltį ir galimybę keistis bei grįžti į visuomenę pilnaverte jos dalimi.

1.2. Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės vykdymo ypatumai

Lietuvos Respublikos BVK VII skyrius reglamentuoja laisvės atėmimo bausmių⁵ vykdymo tvarką ir sąlygas. Remiantis BVK nuostatomis, nuteistieji jiems paskirtą laisvės atėmimo bausmę atlieka uždaroje, pusiau atvirose ir atvirose bausmės atlikimo vietose. Pažymėtina, kad nuteistieji laisvės atėmimu iki gyvos galvos bausmė yra izoliuoti nuo kitų nuteistųjų. Pirmuosius 10 metų laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę atlikę nuteistieji gali būti perkelti į pusiau atviro tipo bausmės atlikimo vietą, atsižvelgiant į tai ar vykdo 1) jiems

---

⁵ Pažymėtina, kad nagrinėjama išimtinai laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės vykdymo tvarka ir sąlygos.

pasiūlyta darbinę veiklą ne mažiau kaip tris paskutinius mėnesius; 3) jų elgesys nekelia pavojaus aplinkiniams; 4) neturi neįvykdytų administracinių nuobaudų ar administracinio poveikio priemonių už bausmės atlikimo metu padarytus pažeidimus (Bausmių vykdymo kodeksas, 2002). Palyginus su Lenkijos Respublikos BVK nuostatomis, nuteistieji laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę atlieka uždaro tipo kalėjime ir gali būti perkelti į pusiau atvirą kalėjimą, kai yra atlikę ne mažiau kaip 20 metų, o į atvirą kalėjimą - kai yra atlikę ne mažiau kaip 25 metus bausmės (Kodeks karny wykonawczy, 1998). Taigi, Lenkijoje skirtingai nei Lietuvoje, nuteistiesiems laisvės atėmimu iki gyvos galvos bausme yra taip pat galimas perkėlimas į atvirą kalėjimą, kuris savo pobūdžiu ir sąlygomis yra artimas Lietuvos BVK numatyti atviro tipo bausmės atlikimo vietai.

Nuteistieji laisvės atėmimu iki gyvos galvos bausme yra diferencijuojami skirstant juos į grupes. G. Švedo nuomone klasifikavimu pripažįstamas kalinių skirstymas į grupes remiantis tam tikrais baudžiamajame įstatyme numatytais kriterijais, o diferenciacija tai klasifikavimo tęsinys, atliekamas įkalinimo įstaigose, atsižvelgiant į BVK numatytus kriterijus ir asmenybės bruožus (Švedas, 2003, p. 98). Taigi, klasifikavimą vykdo teismas, o diferenciaciją įkalinimo įstaigų administracija. BVK 4 straipsnyje 6 dalyje yra numatytas teisingo ir progresyvaus bausmių atlikimo principas, kurio esmė yra ta, kad nuteistojo teisinė padėtis, atsižvelgiant į jo nusikalstamo elgesio riziką ir elgesį bausmės atlikimo metu gali būti švelninama arba griežtinama (Bausmių vykdymo kodeksas, 2002). G. Sakalauskas teigia, jog rengiant naująjį BVK daug dėmesio buvo skiriama šio principo įgyvendinimui ir kalinių diferencijavimui, tačiau vertina šią reformą tik iš dalies pavykusia, nes didžioji dalis kalinių bausmę atlieka paprastoje grupėje, o jų perkėlimas labiau susijęs su įkalinimo įstaigų administracijos vaidmeniu kontroliuoti asmenis, atitinkamai juos nubausti ar paskatinti (Sakalauskas, et. al., 2020, p. 42). Atsižvelgiant į tai, kad nuteistieji laisvės atėmimo bausme iki gyvos galvos, yra diferencijuojami, jų teisinė padėtis priklauso nuo to, kokio tipo bausmės atlikimo vietos įstaigoje atlieką bausmę ir nuo to, kuriai grupei nuteistasis bausmės atlikimo vietoje yra priskirtas. Autoriaus nuomone, diferencijavimu yra siekiama nustatyti panašius nuteistųjų asmenų elgesio ar motyvacijos bruožus ir pagal juos sudaryti skirtingas bausmės atlikimo sąlygas. Uždaro tipo bausmės atlikimo vietose nuteistieji bausmę atlieka paprastojoje grupėje arba drausmės grupėje. Drausmės grupei priklausantiems nuteistiesiems yra daugiau apribotos teisės susijusios su apsipirkimais, pasimatymais neprižiūrint, pasivaikščiojimo laiku. Žemiau pateiktoje lentelėje Nr. 1 pateikiami uždaro tipo bausmės atlikimo vietose nuteistųjų priskirtų paprastajai ir drausmės grupei kalinimo sąlygų palyginimai. Nuteistieji laisvės atėmimu iki gyvos galvos bausme, po pirmųjų 10 metų bausmės atlikimo uždaro tipo bausmės atlikimo vietoje, gali būti

siunčiami atlikti bausmės į pusiau atvirą bausmės atlikimo vietą. Žemiau pateiktoje lentelėje Nr. 2 pateikiami atviro tipo bausmės atlikimo vietose nuteistųjų priskirtų paprastajai, lengvajai ir drausmės grupei bendrųjų kalinimo sąlygų palyginimai.

1. lentelė. Uždaro tipo bausmės atlikimo vietose paprastajai ir drausmės grupei priskirtų nuteistųjų kalinimo sąlygos

	Paprastoji grupė	Drausmės grupė
Apsipirkimai	5 BSI per mėnesį	4 BSI per mėnesį
Pasimatymai prižiūrint: nuotoliniu arba nekontaktiniu būdu (iki 2 val.)	3 per mėnesį	3 per mėnesį
Pasimatymai prižiūrint: kontaktiniu būdu (iki 3 val.)	1 per mėn.	1 per mėnesį
Pasimatymai: neprižiūrint (iki 24 val.)	1 per mėnesį ⁶	-
Papildomi pasimatymai	Galimi dėl svarbių priežasčių ⁷	
Pasimatymai su nepilnamečiais vaikais (įvaikiais)	Neribojami	
Trumpalaikė išvyka	Negalima	Negalima
Išvyka dėl svarbių priežasčių	Negalima ⁸	
Išvyka dėl darbo, mokymosi ar resocializacijos	Negalima	Negalima
Pasivaikščiavimai	1,5 val. per dieną ⁹	1 val. per dieną
Telefoniniai pokalbiai iki 20 min.	4 per savaitę	4 per savaitę
Elektros prietaisai	Leidžiama ¹⁰	
Laikrodžiai, savi drabužiai, avalynė	Leidžiama	
Knygos/spauda	Gali prenumeruotis ¹¹	
Grynieji pinigai	Uždrausta	
Pinigų perlaidos	Gali gauti pinigines perlaidas ir siųsti jas artimiesiems ¹²	
Siuntiniai	1 kas 3 mėnesius iki 15 kg	
Laiškai	Neribojama	

Šaltinis: Sudaryta autoriaus, remiantis Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodeksu, 2002.

⁶ Leidžiama pasimatyti tik su sutuoktiniu arba sugyventiniu.

⁷ Laisvės atėmimo vietų įstaigos direktoriaus įgaliotas pareigūnas turi teisę leisti papildomai pasimatyti.

⁸ Pažymėtina, kad LR KT buvo priimtas prašymas ištirti, ar Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso (2022 m. birželio 28 d. redakcija) 67 straipsnio 1 dalies nuostata „Terminuoto laisvės atėmimo bausmės atliekantiems nuteistiesiems gali būti leidžiama su palyda arba be jos išvykti iš bausmės atlikimo vietos Lietuvos Respublikos teritorijoje ne ilgiau kaip dešimt parų dėl artimojo mirties“ tiek, kiek pagal ją trumpalaikės išvykos į artimojo laidotuves nesuteikiamos nuteistiesiems, atliekantiems laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 21 straipsnio 2 daliai, 29 straipsniui, byla pradedama rengti KT posėdžiui (Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo potvarkis, 2023)

⁹ Neįgalieji, kuriems nustatytas 0–40 procentų darbingumo lygis arba didelių ar vidutinių specialiųjų poreikių lygis, nėščios moterys ir ligoniai (pagal gydytojų išvadą) – tris valandas.

¹⁰ Daiktai, kuriuos leidžiama turėti priklauso nuo grupės, kuriai priskirtas nuteistasis.

¹¹ Išskyrus pornografinius leidinius ar leidinius, kuriuose propaguojamas smurtas arba žiaurumas.

¹² Laisvės atėmimo vietų įstaigos direktoriaus įgalioto pareigūno leidimu – ir kitiems asmenims.

2. lentelė. **Pusiau atviro tipo bausmės atlikimo vietose paprastajai, drausmės ir lengvajai grupei priskirtų nuteistųjų kalnimo sąlygos**

	Paprastoji grupė	Lengvoji grupė	Drausmės grupė
Apsipirkimai	5 BSI	7 BSI	4 BSI
Pasimatymai prižiūrint: nuotoliniu arba nekontaktiniu būdu (iki 2 val.)	-	Neribojama	3 per mėnesį
Pasimatymai prižiūrint: kontaktiniu būdu tik su artimaisiais (iki 3 val.)	3 per mėnesį	Neribojama ¹³	1 per mėnesį
Pasimatymai: neprižiūrint (iki 24 val.)	1 per mėnesį	2 per mėnesį	-
Papildomi pasimatymai	Galimi dėl svarbių priežasčių ¹⁴		
Pasimatymai su nepilnamečiais vaikais (įvaikiais)	Neribojama		
Trumpalaikė išvyka	Negalima		
Išvyka dėl svarbių priežasčių	Negalima		
Išvyka dėl darbo, mokymosi ar resocializacijos	Negalima		
Pasivaikščiavimai	3 val. per dieną	4 val. per dieną	2 val. per dieną ¹⁵
Telefoniniai pokalbiai iki 20 min.	4 per savaitę	Neribojama	4 per savaitę
Elektros prietaisai	Leidžiama		
Laikrodžiai, savi drabužiai, avalynė	Leidžiama		
Knygos/spauda	Gali prenumeruoti		
Gryniesi pinigai	Uždrausta		
Pinigų perlaidos	Gali gauti pinigines perlaidas ir siųsti jas artimiesiems		
Siuntiniai			
Naudotis maisto ruošimo patalpomis	-	Galima	-
Laiškai	Neribojama		

Šaltinis: Sudaryta autoriaus, remiantis: Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodeksu, 2002.

Pažymėtina, jog į uždaro ir pusiau atviro tipo bausmės atlikimo vietas atlikti bausmės atvykę nuteistieji priskiriami paprastajai grupei. Atviro tipo bausmės atlikimo vietos nuteistųjų teisės nebus nagrinėjamos, nes tai nėra taikoma nuteistiesiems nuteistiems laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausme. Nuteistieji, kurie sistemingai arba itin piktybiškai pažeidžia režimą, taip pat gali būti perkelti iš lengvosios grupės į paprastąją

¹³ Galimi pasimatymai ne tik su artimaisiais.

¹⁴ Laisvės atėmimo vietų įstaigos direktoriaus įgaliotas pareigūnas turi teisę leisti papildomai pasimatyti, jeigu to nuteistasis prašo dėl svarbių priežasčių. Nuteistiesiems, kurie bausmę atlieka būdami priskirti lengvajai grupei, socialiniams ryšiams palaikyti gali būti leidžiama papildomai pasimatyti neprižiūrint laisvės atėmimo vietų įstaigos atstovui.

¹⁵ neįgalieji, kuriems nustatytas 0–40 procentų darbingumo lygis arba didelių ar vidutinių specialiųjų poreikių lygis, nėščios moterys ir ligoniai (pagal gydytojų išvadą) – po tris valandas.

ir iš paprastosios grupės į drausmės grupę. Žemiau pateiktoje lentelėje Nr. 4 kiekviena eilutė atitinka konkretų kriterijų, o stulpeliai atspindi skirtingas grupes į kurias nuteistieji gali būti perkelti arba iš kurių gali būti gražinami.

3. lentelė. Nuteistųjų perkėlimo iš vienos grupės į kitą sąlygos

Kriterijus	Iš paprastosios į lengvąją	Iš lengvosios į paprastąją	Iš paprastosios į drausmės	Iš drausmės į paprastąją
Bausmės atlikimo laikas	3 mėn. arba ¼ bausmės	-	-	3 mėn.
Darbinė veikla	3 mėn. arba ¼ bausmės laiko	>1 mėn. nedirba	-	3 mėn.
Individualus resocializacijos planas	Vykdymas	Nevykdymas	Nevykdymas	Vykdymas
Drausminės nuobaudos	Neturi	Yra	Yra	Neturi
Administracinės nuobaudos	Neturi	-	Yra	Neturi
Nusikalstamo elgesio rizika	Žema ar vidutinė	Padidėjusi	Padidėjusi	-

Šaltinis: Sudaryta autoriaus, remiantis: Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodeksu, 2002

Taigi vertinant pateiktus lentelėse duomenis, galime teigti, jog nuteistųjų diferencijavimui didelę įtaką daro nuteistųjų elgesys ir motyvacija. Nuo to, kuriai grupei nuteistasis bus priskirtas bausmės vykdymo eigoje, priklauso išimtinai nuo to ar nuteistasis dirbs, vykdys individualų resocializacijos planą, turės administracinių ar drausminių nuobaudų ir pan. Pažymėtina, kad nuteistasis laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę pirmuosius 10 metų bausmės atliks uždaro tipo bausmės atlikimo vietoje ir atvykęs į tokią įstaigą bus priskirtas paprastajai grupei. Atsižvelgiant į tai, pastebėtina, kad geresnių bausmės atlikimo sąlygų nuteistasis negali tikėtis, nes uždaro tipo įkalinimo įstaiga nenumato bausmės atlikimo galimybės lengvojoje grupėje. Toks reguliavimas autoriaus nuomone, gali įtakoti nuteistojo elgesį ir motyvaciją atliekant bausmę uždaro tipo įkalinimo įstaigoje.

Kaip jau minėta, Lietuvos Respublikos BVK nuteistiesiems laisvės atėmimu iki gyvos galvos nenumato perkėlimo galimybės iš pusiau atviro į atvirą bausmės atlikimo vietą galimybės, o, pavyzdžiui, Lenkijos BVK numato tokią galimybę. Remiantis Lenkijos BVK nuteistieji laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė į pusiau atvirą kalėjimą gali būti perkelti, kai yra atlikę ne mažiau kaip 20 metų bausmės, o į atvirą kalėjimą - kai yra atlikę ne mažiau kaip 25 metus bausmės. Taip pat pažymėtina, kad Lenkijoje nuteistieji nėra diferencijuojami į grupes, o laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės vykdymo režimas

priklauso nuo bausmės atlikimo vietos tipo¹⁶. Pastebėtina, kad siekiant sudaryti palankias sąlygas individualiam elgesiui su nuteistaisiais, užkirsti kelią žalingai demoralizuotų nuteistųjų įtakai ir užtikrinti nuteistųjų asmeninį saugumą, nuteistieji yra klasifikuojami atsižvelgiant į 1) lytį; 2) amžių; 3) ankstesnes laisvės atėmimo bausmes; 4) kaltės formą; 5) likusias atlikti laisvės atėmimo bausmės trukmę; 6) fizinės ir psichinės sveikatos būklę, įskaitant priklausomybės nuo psichoaktyviųjų medžiagų laipsnį; 7) demoralizacijos ir socialinio pavojingumo laipsnį; 8) padarytos nusikalstamos veikos rūšį; 9) nuteistojo požiūrį į padarytą nusikalstamą veiką.

Nuteistieji laisvės atėmimu iki gyvos galvos bausme savo teisinę padėtį gali veikti pasižymint nepriekaištingu elgesiu. Nuteistųjų skatinimo priemonės tai už nepriekaištingą elgesį ir pažangą mažinant nusikalstamo elgesio riziką laisvės atėmimo bausmes atliekantiems nuteistiesiems skiriamos priemonės. BVK yra numatytos penkios skatinimo priemonės iš kurių tik trys gali būti skiriamos laisvės atėmimu iki gyvos galvos nuteistiesiems asmenims, tai: 1) paskirtos drausminės nuobaudos panaikinimas; 2) pasivaikščiojimo laiko pailginimas; 3) maksimalios pinigų sumos, už kurią nuteistasis gali per mėnesį įsigyti asmeninių daiktų, padidinimas vienos bazinės socialinės išmokos dydžio suma (Bausmių vykdymo kodeksas, 2002). Taigi Lietuvoje taikomos skatinimo priemonės nuteistiesiems laisvės atėmimu iki gyvos galvos bausme yra ribotos ir ne tokios lanksčios kaip pavyzdžiui Lenkijoje, kur skatinimo priemonių spektras yra platesnis. Lenkijos BVK yra numatyta net 15 skatinimo priemonių, kurios gali būti taikomos nuteistiesiems laisvės atėmimu iki gyvos galvos bausme įskaitant leidimą be priežiūros pasimatyti už įkalinimo įstaigos ribų su artimaisiais ne ilgiau kaip 30 val. ir leidimą išvykti iš kalėjimo be priežiūros ne ilgesniam nei 14 dienų laikotarpiui¹⁷ (Kodeks karny wykonawczy, 1997). Autoriaus nuomone, Lenkijos pavyzdys gali teigiamai veikti nuteistųjų nepriekaištingo elgesio motyvaciją.

Nuteistiesiems laisvės atėmimu iki gyvos galvos bausme yra suteikiamos ne tik teisės, bet ir nustatomos pareigos, kurių jie turi laikytis. BVK 50 straipsnio 1 dalyje nustatyta, jog nuteistieji privalo: 1) vykdyti įstatymuose nustatytus reikalavimus ir laikytis teisingumo ministro nustatytos laisvės atėmimo vietų įstaigos vidaus tvarkos; 2) vykdyti laisvės atėmimo vietų įstaigos pareigūnų reikalavimus (Bausmių vykdymo kodeksas, 2002). Be privalomojo pobūdžio nuostatų nuteistiesiems BVK 50 straipsnio 2 dalyje yra numatyti ir draudimai). Nuteistieji, kurie nevykdo nustatytų pareigų ar pažeidžia nustatytą tvarką, gali gauti drausmines nuobaudas: 1) maksimalios pinigų sumos, už kurią nuteistieji gali per

---

¹⁶ Bausmės vykdymo režimas Lenkijos Respublikoje pateikiamas Priede Nr. 1.

¹⁷ Pažymėtina, toks leidimas gali būti suteikiamas remiantis BVK 138 straipsnio 5 dalimi, kuri numato, tokia galimybė gali būti suteikta atlikus ne mažiau nei 15 metų bausmės termino ir su teismo leidimu.

mėnesį įsigyti asmeninių daiktų, sumažinimas vienos bazinės socialinės išmokos dydžio suma – iki trijų mėnesių; 2) draudimą vieną mėnesį įsigyti asmeninių daiktų (išskyrus higienos reikmenis ir kanceliarines prekes); 3) vienos bazinės socialinės išmokos dydžio įmoką į fondą. Drausminės nuobaudas skiria laisvės atėmimo vietos direktoriaus įgaliotas pareigūnas, atsižvelgdamas į pažeidimo sunkumą, aplinkybes, anksčiau skirtas nuobaudas ir nuteistojo rašytinį pasiaiškinimą, drausminių nuobaudų skyrimo tvarka yra numatyta BVK 80 straipsnyje. Drausminės nuobaudos: izoliavimo, skyrimo sąlygos yra numatytos BVK 81 straipsnyje, o izoliavimo išimtys yra taikomos nėščioms ir vaikų iki trejų metų turinčioms nuteistosioms, taip pat asmenims, kurie dėl medicininių priežasčių negali būti izoliuojami. Pažymėtina, kad taikant drausminę nuobaudą – izoliavimą, nuteistajam yra ženkliai apribojamos jo teisės: nuteistasis yra laikinai atleidžiamas nuo darbinės veiklos, neturi teisės gauti pasimatymų¹⁸, gauti perduodamų daiktų, teisės paskambinti¹⁹. Izoliuotam nuteistajam leidžiama skaityti literatūrą ir kasdien pasivaikščioti po valandą²⁰. Jeigu nuteistasis izoliavimo metu padaro pažeidimus, gali būti skiriama viena iš drausminių nuobaudų išskyrus izoliavimą (Bausmių vykdymo kodeksas, 2002).

Pastebėtina, kad Lenkijos BVK yra numatytos 9 drausminės nuobaudos, kurios skiriamos nuteistiesiems pažeidusiems įkalinimo įstaigos tvarką, tai: 1) papeikimas; 2) suteiktų paskatinimo priemonių, lengvatų vykdymo sustabdymas; 3) draudimas dalyvauti tam tikroje kultūrinėje, švietimo ar sporto veikloje²¹, išskyrus naudojimąsi knygomis ir laikraščiais; 4) draudimas gauti maisto paketus atėmimas; 5) galimybės įsigyti maisto produktų ar tabako gaminių atėmimas arba apribojimas²²; 6) kontaktinių pasimatymų apribojimas; 7) nuteistojo darbo iki 25 proc., sumažinimas; 8) pasimatymų ir skambučių draudimas iki 28 dienų; 9) izoliavimas iki 28 dienų²³ (Kodeks karny wykonawczy, 1997).

Apibendrintai galima teigti, kad priskiriant nuteistąjį lengvajai, paprastajai ar drausmės grupei yra atsižvelgiama į jo elgesį. Taigi, nuo nuteistojo elgesio priklauso ir bausmės vykdymo sąlygos. Uždaro tipo įkalinimo įstaiga nenumato bausmės atlikimo galimybes lengvojoje grupėje, atsižvelgiant į tai, toks teisinis reguliavimas, autoriaus nuomone, gali įtakoti nuteistojo elgesį ir motyvaciją. Nuteistiesiems iki gyvos galvos bausme gali būti

---

¹⁸ Išskyrus teisę susitikti su advokatu.

¹⁹ Išskyrus skambučius advokatui.

²⁰ Neįgaliesiems, kuriems nustatytas 0–40 procentų darbingumo lygis arba didelių ar vidutinių specialiųjų poreikių lygis, ir ligoniams (pagal gydytojų išvadą) – po tris valandas pasivaikščioti.

²¹ Išskyrus naudojimąsi knygomis ir laikraščiais.

²² Prieš skiriant draudimą gauti maisto paketus ar produktų įsigijimo apribojimą nuteistajam kuriam dėl jo sveikatos būklės buvo leista papildomai pirkti maisto produktų arba dažniau gauti siuntinių, arba gauti dietinį maitinimą, turi būti gydytojo išvada dėl šios nuobaudos skyrimo pasekmių nuteistojo sveikatos būklei.

²³ Nuteistasis izoliuojamas, kai pažeidė kūno neliečiamybę arba aktyviai smurtavo prieš pataisos įstaigos pareigūną ar darbuotoją, arba šiurkščiai pažeidžiantį pataisos įstaigoje galiojančią drausmę ir tvarką.

skiriamos trys skatinimo priemonės. Autoriaus nuomone, Lietuvoje taikomos skatinimo priemonės yra ribotos, o tai galimai gali veikti jų motyvaciją stengtis pasižymėti nepriekaištingu elgesiu. Įkalinimo įstaigos tvarkos nustatytų reikalavimų nesilaikantiems ir sistemingai pažeidžiantiems nuteistiesiems yra taikomos drausminės nuobaudos. Griežčiausia drausminė nuobauda yra nuteistojo izoliavimas²⁴, kuriuo yra ribojama ir nuteistojo teisė į pasimatymus, skambučius. Tai reiškia, kad nuteistasis negali palaikyti ryšio su išoriniu pasauliu, ir artimaisiais, bei užsiimti kitokia nuteistiesiems leidžiama veikla, išskyrus pasivaikščiojimą ir literatūros skaitymą. Autoriaus nuomone, drausminės nuobaudos yra būtinos norint palaikyti tvarką įkalinimo įstaigoje, tačiau turi būti teisingos ir proporcingos. Apie drausminių nuobaudų proporcingumą yra kalbama ir tarptautiniuose teisės aktuose, pavyzdžiui ET rekomendacijoje dėl Europos kalėjimų taisyklių yra numatyta, jog drausminės nuobaudos turi būti skiriamos tik kraštutiniais atvejais, o drausminė nuobauda izoliuojant nuteistąjį turėtų būti skiriama kiek įmanoma trumpesniai laikotarpiui ir ja negalima visiškai uždrausti palaikyti ryšio su šeima (Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija šalims narėms Nr. R (2006)2 dėl Europos Kalėjimų taisyklių, 2006). CPT ispektavimo vizitų ataskaitose taip yra kalbama, kad izoliuotiems nuteistiesiems turėtų būti suteikiama teisė pasimatyti su šeima, pasivaikščioti lauke, paskambinti telefonu (Report to the Lithuanian Government 2014, p. 34, 2018, p. 39, 2017, p. 33, 2023, p. 36). Pastebėtina, jog viena vertus Lietuva nėra visiškai įgyvendinusi tarptautiniuose teisės aktuose nustatytų gairių bei CPT rekomendacijų. Tačiau kita vertus, įtvirtinus izoliuotiems nuteistiesiems pasimatymų ir telefoninių pokalbių galimybę, manytina, kad tokia drausminė nuobauda taptų beprasmė ir neliktų galimybių drausminti kalinių, kurie šiurkščiai ir sistemingai pažeidžia įkalinimo įstaigų taisykles. Magistro autoriaus nuomone, įstatymo leidėjo įtvirtintos drausminės nuobaudos yra būtinos, siekiant užtikrinti tvarką įkalinimo įstaigose.

---

²⁴ Taikoma, kai nuteistieji nevykdo laisvės atėmimo vietų įstaigos pareigūnų reikalavimų; organizuoja piketus, mitingus, demonstracijas ir kitus grupinius renginius be laisvės atėmimo vietų įstaigos leidimo ir juose dalyvauti; vartoja alkoholinius gėrimus ar jų surogatus, narkotines, psichotropines ar kitokias psichiką veikiančias medžiagas arba toksines priemones, taip pat be gydytojo leidimo vartoja medikamentus; kurstyti kitus nuteistuosius ir suimtuosius atsisakyti vykdyti laisvės atėmimo vietų įstaigos pareigūnų reikalavimus; reikalauja bet kokios paslaugos iš kitų nuteistųjų ar suimtųjų, naudoti fizinį ar psichinį smurtą prieš kitus asmenis. Taip pat nuteistiesiems, kuriems iki šio pažeidimo padarymo tris kartus per vienus metus buvo skirtos administracinė ir (ar) drausminė nuobaudos.

1.3. Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės „švelninimas“

Dar iki 2019 metų laisvės atėmimu iki gyvos galvos nuteisti asmenys galimybės išeiti į laisvę beveik neturėjo. BK buvo įtvirtintos vos kelios galimybės, kuriomis galėjo pasinaudoti nuteistieji atliekantys laisvės atėmimo bausmę:

1. prezidento malonė;
2. amnestijos aktas; arba
3. jei nuteistasis suserga sunkia nepagydoma liga, dėl kurios bausmę atlikti per sunku; ir
4. jei nuteistajam po nusikalstamos veikos padarymo ar bausmės paskyrimo sutrinka psichika ir dėl to jis negali suvokti savo veiksmų esmės ar jų valdyti.

Prezidento malonė ir amnestijos aktas yra teisinės priemonės, kuriomis pasinaudojus yra galimas bausmės sumažinimas ar atleidimas nuo bausmės atlikimo. Nepaisant to, kad abu mechanizmai yra įtvirtinti įstatymuose, nuteistieji laisvės atėmimu iki gyvos galvos bausme praktiškai neturėjo galimybės jais pasinaudoti. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 67 straipsnio 19 punkte yra įtvirtinta, kad Lietuvos Respublikos Seimas leidžia amnestijos aktus (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992). Kalbant apie amnestijos aktus²⁵, pažymėtina, jog nei vienas amnestijos aktas nebuvo taikomas nuteistiesiems laisvės atėmimu iki gyvos galvos bausme. Prezidento malonė - tai išimtinis valstybės aktas, kurį teikia Lietuvos Respublikos Prezidentas, remdamasis nuteistojo asmens prašymu. Akcentuotina, kad Prezidento malonė, buvo suteikta tik vienam nuteistajam laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausme J. Butai (Lietuvos Respublikos Prezidento dekretas dėl malonės suteikimo, 2012). Atleidimas nuo bausmės vykdymo dėl sunkios nepagydomos ligos ar dėl sutrikusios psichikos, laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę atliekantiems nuteistiesiems dėl kurios bausmę atlikti per sunku, taikytas nebuvo. Taigi, kalbant apie bausmės švelninimą, tokiais įstatyme įtvirtintais mechanizmais nuteistieji laisvės atėmimu iki gyvos galvos bausme, praktiškai pasinaudoti negalėjo.

Tačiau, nuo 2019 metų, įvykus BK pakeitimams²⁶, nuteistiesiems laisvės atėmimu iki gyvos galvos bausme atlikus 20 metų laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės, suteikiama galimybė kreiptis į teismą dėl paskirtos bausmės pakeitimo terminuoto laisvės atėmimo bausme. Klausimą dėl bausmės pakeitimo nagrinėja ir išsprendžia teismas pagal

---

²⁵ Pavyzdžiui, 1993 m. birželio 15 d. įstatymas dėl amnestijos pažymint Lietuvos Respublikos Konstitucijos priėmimą Nr. I-182; 1995 m. gruodžio 21 d. įstatymas dėl amnestijos Nr. I-1153; 1998 m. gruodžio 22 d. įstatymas dėl dalinės amnestijos akto Nr. VIII-994; 2002 m. lapkričio 7 d. įstatymas dėl amnestijos Nr. IX-1182; 2018 m. lapkričio 15 d. įstatymas dėl amnestijos akto Nr. XIII-1640, ir pan.

²⁶ BK 51 straipsnio 2 dalis buvo pakeista BK 51 ir 97 straipsnių pakeitimo įstatymu.

bausmę vykdančios institucijos teikimą. Spręsdamas laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės pakeitimo terminuoto laisvės atėmimo bausme klausimą, teismas atsižvelgia į nuteistojo nusikalstamo elgesio riziką, nuteistojo elgesį bausmės atlikimo metu, bausmės tikslus ir atliktos bausmės poveikį nuteistajam, ar nuteistasis atlygino ar pašalino reikšmingą padarytos žalos dalį ir įsipareigoja ją visiškai atlyginti ar pašalinti. Jeigu teismas priima sprendimą pakeisti laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę terminuoto laisvės atėmimo bausme, terminuoto laisvės atėmimo bausmės terminas negali būti trumpesnis negu 5 ir ilgesnis negu 10 metų nuo teismo nutarties įsiteisėjimo dienos. (Baudžiamasis kodeksas, 2000).

Nuo 2019 metų pasikeitė ir BVK nuostatos reglamentuojančios laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės vykdymą. BVK 88 straipsnio 1 dalis numato, kad nuteistasis, atlikęs ne mažiau kaip 20 metų laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę, gali pateikti laisvės atėmimo vietų įstaigai prašymą dėl kreipimosi į teismą, kad jam paskirta laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė būtų pakeista terminuoto laisvės atėmimo bausme. BVK 88 straipsnio 2 dalis nustato, kad laisvės atėmimo vietų įstaiga, gavusi prašymą, atlieka nuteistojo socialinės aplinkos, kriminogeninių veiksnių, taip pat kitų aplinkybių, susijusių su bausmės vykdymu šiam nuteistajam, tyrimą ir ne vėliau kaip per dvidešimt darbo dienų nuo prašymo gavimo dienos kreipiasi į bausmės atlikimo vietos apygardos teismą su teikimu nuteistajam paskirtą laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę pakeisti terminuoto laisvės atėmimo bausme (Bausmių vykdymo kodeksas, 2000).

Pastebėtina, kad tarptautinės teisės aktai akcentuoja nuteistųjų laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausme paleidimo į laisvę galimybę, pavyzdžiui ET Ministrų Komiteto rezoliucijoje (76)2 dėl ilgalaikio laisvės atėmimo bausmės vykdymo teigiama, jog nacionaliniuose įstatymuose turėtų būti užtikrinta laisvės atėmimo bausmės peržiūros galimybė kas 8-14 metų ir kartojama reguliariai (Council of Europe Committee of Ministers Resolution (76)2 on the treatment of long-term prisoners, 1976). ET Ministrų Komiteto rekomendacijoje Rec (2006) 22 dėl lygtinio paleidimo (parolio) rekomenduojama nacionalinėse įstatymuose numatyti lygtinio paleidimo instituto taikymą nuteistiesiems laisvės atėmimu iki gyvos galvos (Council of Europe, Committee of Ministers, Recommendation Re (2003)22, 2003) ir kt.

EŽTT suformuoti precedentai, taip pat akcentuoja, jog laisvės atėmimas iki gyvos galvos be bausmės peržiūrėjimo galimybės pažeidžia ŽTK (toliau - ir Konvencija) 3 straipsnio nuostatas, pavyzdžiui, byloje Vinter ir kiti prieš Jungtinę karalystę, kurioje EŽTT nustatė Konvencijos 3 straipsnio pažeidimą, bei nurodė, kad, viena vertus, valstybei nėra draudžiama skirti laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę už sunkiausius nusikaltimus,

tačiau, kita vertus, būtina nacionaliniuose įstatymuose numatyti tokios bausmės peržiūrėjimo galimybę (*Vinter and others v. UK Applications nos. 66069/09, 130/10 and 3896/10*).

CPT 2016 m. balandžio 1 d. 25-oje ataskaitoje, taip pat yra pasisakęs dėl laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės švelninimo, bei nurodęs, kad pagrindinė problema yra įkalinimas iki gyvos galvos be realios perspektyvos išeiti į laisvę. Kritikuodamas laisvės atėmimą iki gyvos galvos, be lygtinio paleidimo galimybės, CPT nurodė, kad tai prieštarauja vienam iš pagrindinių laisvės atėmimo bausmės tikslų – nuteistojo asmens reabilitacijos tikslui ir yra nesuderinamas su žmogaus orumu, ir todėl prieštarauja ŽTK 3 straipsniui (CPT 25th General Report, 2015).

Taigi, nepaisant taurptautiniuose teisės aktuose įtvirtintų rekomendacijų, CPT pastabų, mokslininkų įžvalgų, o taip pat ir EŽTT suformuotų precedentų, Lietuvos įstatymų leidėjas laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės peržiūrėjimo galimybę įstatymų leidėjas įtvirtino tik 2019 metais, o tokiam reglamentavimo pasikeitimui lemiamą įtaką turėjo 2017 m. gegužės 23 d. EŽTT sprendimas byloje *Matiošatis ir kiti prieš Lietuvą*. Šiame sprendime nustatyta, kad laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės reglamentavimas Lietuvoje, nenumatantis nuteistiesiems realios ir veiksmingai praktikoje taikomos laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės švelninimo galimybės, pažeidžia nuteistųjų teises, įtvirtintas ŽTK 3 straipsnyje. EŽTT nuomone, iš ŽTK 3 straipsnio išplaukia „teisė į viltį“, kuri reiškia nuteistojo teisę prašyti kompetentingų institucijų, kad jam paskirta laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė būtų sušvelninta, kitaip tariant, tikėtis (t. y. turėti viltį) būti kada nors paleistam į laisvę (Kūris, 2018, p. 9).

Teisinėje doktrinoje randamos ne kartą mokslininkų išsakytos nuomonės dėl tokios bausmės švelninimo, pavyzd G. Švedas pabrėžia, jog baudžiamosios teisės doktrinoje per pastaruosius dešimt metų nuolat buvo grįžtama prie laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės teisinio reglamentavimo problemų. Visų šios bausmės problematiką tiriančių mokslininkų nuomone, buvęs teisinis reglamentavimas nebuvo tinkamas ir net prieštaraujantis ŽTK bei konstitucinėms nuostatoms, todėl siūlė jį keisti nustatant, kaip ir daugelyje Europos valstybių, kad laisvės atėmimas iki gyvos galvos nebūtų absoliutus (Švedas, et. al., 2017, p. 168). D. Drakšas taip pat yra pasisakęs dėl s laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės švelninimo bausmės švelninimo galimybės: 1) skiriant terminuotą laisvės atėmimą; 2) pakeičiant laisvės atėmimo iki gyvos galvos atlikimo vietą; 3) taikant lygtinį paleidimą (Drakšas, 2003, p. 63). Dėl lygtinio paleidimo nuteistiems laisvės atėmimu iki gyvos galvos bausme taikymo pasisakė taip pat ir S. Bikelis, G. Sakalauskas, nurodant jog siekiant, kad Lietuvos baudžiamieji įstatymai atitiktų konstitucinius principus,

tarptautinės teisės standartus ir būtų nuoseklūs, pirmiausia reikėtų atsisakyti kategoriškų apribojimų taikyti lygtinį paleidimą iš įkalinimo įstaigos. Įtvirtinant lygtinio paleidimo galimybę, kad laisvės atėmimu iki gyvos galvos nuteisti asmenys galėtų kreiptis į teismą su prašymu paleisti lygtinai (arba lygtinai atleisti prieš terminą) po 20 metų bausmės atlikimo, nustatant privalomą bandomąjį lygtinio paleidimo terminą (pvz. iki 5 metų) (Bikelis, Sakalauskas, 2008, p. 60).

Taigi Lietuva, nors ir neįtvirtino lygtinio paleidimo taikymo instituto laisvės atėmimu iki gyvos galvos nuteistiems asmenims, visgi pasirinko šios bausmės švelninimo alternatyvą – laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės pakeitimą terminuotu laisvės atėmimu. Pastebėtina, kad teisinėje doktrinoje randama nuomonių, jog tokiu teisiniu reglamentavimu Lietuva įtvirtina atpildo momentą. J. Namavičiaus nuomone, Lietuvos įstatymų leidėjo pasirinktas modelis greta lygtiniam paleidimui artimesnių individualiosios prevencijos aspektų įveda stiprų bausmės kaip atpildo momentą. Savo taikymo pobūdžiu priimanč du sprendimus – pirma, ar pakeisti bausmę, ir, antra, jei taip, tada kokią bausmę paskirti, - šis reguliavimas praktikoje užprogramuoja griežtą taikymą (Namavičius, 2023, p. 85). Magisto darbo autoriaus nuomone toks reguliavimas savaime neužprogramuoja bausmės kaip atpildo momento, kadangi pakeičiant laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę terminuotu laisvės atėmimu, nuteistieji, jau atliekant terminuoto laisvės atėmimo bausmę galėtų pasinaudoti lygtinio paleidimo institutu. Pastebėtina ir tai, kad Lietuva, įtvirtindama tokį teisinį reguliavimą, pasirinko Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statuto 110 straipsnio 4 dalyje įtvirtintą mechanizmą, kuriame yra numatyta bausmės peržiūrėjimo galimybė norint sušvelninti bausmę - nuteistajam atlikus du trečdalius bausmės arba, jei jam paskirta laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė, iškalėjus 25 metus. Taigi, Lietuvos Respublikai prirėkė laiko ir EŽTT sprendimo, kad įtvirtintų laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės švelninimo galimybę.

Nagrinėjant laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės švelninimo galimybes Lenkijos Respublikoje, pastebėtina, kad Lenkija pasirinko kitokią kryptį. Pažymėtina, kad Lenkijoje nuo naujojo BK įsigaliojimo dienos²⁷ buvo numatyta galimybė taikyti lygtinį paleidimą nuteistiesiems laisvės atėmimu iki gyvos galvos. Lenkijos BK 78 straipsnis numatė formalias lygtinio paleidimo sąlygas, o šio straipsnio 3 dalis numatė, jog asmuo, nuteistas laisvės atėmimu iki gyvos galvos, gali būti lygtinai paleistas atlikęs 25 metus bausmės. Įstatymų leidėjas taip pat įtvirtino, kad taikant lygtinį paleidimą bandomasis lygtinio paleidimo terminas yra 10 metų, o jeigu yra pažeidžiamos lygtinio paleidimo sąlygos tai

---

²⁷ Naujasis Lenkijos Respublikos BK įsigaliojo 1998 m. rugsėjo 1 d. pakeisdamas 1969 m. BK.

naujas lygtinis paleidimas gali būti taikomas tik praėjus penkeriems metams. Pastebėtina, kad tokia įstatymų leidėjo pozicija atitiko ir anksčiau minėtas tarptautinės teisės jau aukščiau minėtas nuostatas, įtvirtintas ET rekomendacijose bei rezoliucijose dėl lygtinio paleidimo taikymo laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę atliekantiems asmenims. Tačiau 2022 m. liepos 7 d. buvo priimtas įstatymas, kuriuo iš dalies keičiamas BK ir kiti įstatymai, ir tai yra didžiausias 1998 m. įsigaliojusio BK pakeitimas. Pagrindinis jo tikslas - sugriežtinti baudžiamąją atsakomybę už sunkiausius nusikaltimus. Bausmių griežtinimas apėmė ir Lenkijos BK 77 straipsnio 3 ir 4 dalių nuostatas, kurios numato galimybę teismui skirti laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę ir iš karto numatyti draudimą taikyti lygtinį paleidimą, o tai yra naujovė Lenkijos baudžiamojoje teisėje, kuri yra plačiai kritikuojama (Tryburcy, 2023, p. 3-6). 2023 m. spalio 1 d. įsigaliojus minėtam įstatymui, teismas, skirdamas laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę už nusikaltimus numatytus BK XVI ir XVII skyriuose, nuosprendžio priėmimo metu gali nustatyti draudimą taikyti lygtinį paleidimą (BK 77 straipsnio 3 dalis). Pastebėtina, kad naujuoju teisiniu reglamentavimu taip pat padidintas minimalus terminas, po kurio asmenims, nuteistiems laisvės atėmimu iki gyvos galvos gali būti taikomas lygtinis paleidimas, nustatant kad nuteistasis gali būti lygtinai paleistas tik atlikęs 30 metų bausmės. Lenkijos įstatymų leidėjas taip pat pakeitė lygtinio paleidimo bandomojo laikotarpio terminą, numatytą BK 80 straipsnio 3 dalyje, nustatydamas, jog jis trunka visą gyvenimą, o BK 84 straipsnio 2a dalyje numatė, kad lygtinio paleidimo bandomasis terminas ir bausmė gali būti laikoma įvykdyta praėjus ne mažiau kaip 15 metų, jei asmuo laikosi įstatymų ir nėra baimės, jog vėl nusikals (Kodeks karny, 1997). Taigi, remiantis naujuoju teisiniu reglamentavimu, teismas, skirdamas laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę už nužudymą, išžaginimą, seksualinį prievartavimą, nusikaltimus, padarytus visuomenės saugumui, bei teroristinio pobūdžio nusikaltimus, gali uždrausti lygtinio paleidimo instituto taikymą.

Palyginus abiejų šalių teisinį reglamentavimą, galima teigti, jog jie užtikrina vieną panašią funkciją, t. y. suteikia viltį asmenims, įkalintiems iki gyvos galvos, būti paleistiems į laisvę. Pastebėtina, kad Lenkijos įstatymuose įtvirtinta lygtinio paleidimo galimybė nuteistiesiems laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausme, nustato ganėtinai griežtus reikalavimus, o išankstinis draudimas taikyti lygtinį paleidimą yra nesuderinamas su lygtinio paleidimo instituto tikslais. G. Sakalauskas teigia, kad tikėtina galimybė būti lygtinai paleistiems ir likusią dalį bausmės atlikti laisvėje skatina nuo pat bausmės atlikimo pradžios siekti šio tikslo (Sakalauskas et. al. 2020, p. 381). ET Ministrų Komiteto rekomendacijoje Rec (2003) 22 dėl lygtinio paleidimo (parolio) 5 punkte yra numatyta, kad nuo bausmės atlikimo pradžios, nuteistieji turėtų žinoti, nuo kada jų atžvilgiu galėtų būti

taikomas lygtinio paleidimo institutas, taip pat kriterijus, pagal kuriuos bus sprendžiama taikyti lygtinį paleidimą (Council of Europe, Committee of Ministers, Recommendation Re (2003)22, 2003). ET Ministrų Komiteto rekomendacijoje Nr. R (2006)2 dėl Europos kalėjimų taisyklių 103.2 punkte įtvirtinta nuostata, kad nuteistajam, kaip įmanoma greičiau po agyvandinimo įkalinimo įstaigoje, turi būti surašoma ataskaita apie nuteistojo asmeninę padėtį bei jos pagrindu pagrindu sudaromas bausmės atlikimo ir paleidimo į laisvę planas (Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija šalims narėms Nr. R (2006)2 dėl Europos Kalėjimų taisyklių, 2006). Taigi, galima teigti, jog lygtinis paleidimas yra kaip priemonė skatinti nuteistuosius keisti savo elgesį, suteikiant jiems galimybę anksčiau grįžti į visuomenę. Autoriaus nuomone, lygtinis paleidimas yra kaip priemonė skatinti nuteistuosius keisti savo elgesį, suteikiant jiems galimybę anksčiau grįžti į visuomenę, o išankstinis draudimas taikyti lygtinį paleidimą gali neigiamai paveikti nuteistųjų motyvaciją. Be to, manytina, jog lygtinio paleidimo taikymo draudimas skiriant laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę gali suponuoti ŽTK 3 straipsnio pažeidimą. Kaip jau minėta aukščiau, EŽTT yra suformavęs ne vieną precedentą ir konstatavęs ŽTK 3 straipsnio pažeidimą, kai nacionaliniuose įstatymuose nėra įtvirtinta laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės peržiūrėjimo galimybė ar lygtinio paleidimo instituto taikymas.

2. Tarptautinės teisės aktų analizė įkalinimo iki gyvos galvos kontekste

Lietuvos Respublika yra JT organizacijos ir ET narė. JT organizacijos bei ET Ministrų komitetas XX amžiaus antroje pusėje priėmė nemažai konvencijų ir rekomendacijų bei rezoliucijų, skirtų laisvės atėmimo ir alternatyvių laisvės atėmimui bausmių vykdymo aspektams (Švedas, 2013, p. 37). Lietuva, būdama šių organizacijų nare, turi vadovautis nustatytais standartais, gairėmis ar rekomendacijomis, bei šia kryptimi plėtoti savo nacionalinę teisę. Atsižvelgiant į tai, šiame skyriuje bus pateikti svarbiausi tarptautinės teisės, Europos Sąjungos teisės aktai laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės vykdymo kontekste, taip pat nurodytos institucijos bei jų įgaliojimai užtikrinti šių teisės aktų vykdymo kontrolę.

2.1. JT konvencijos, rekomendacijos ir rezoliucijos

Jungtinių Tautų Chartija - tai steigiamasis JT organizacijos dokumentas, kurio 1 straipsnio 3 dalyje kaip vienas iš JT tikslų yra įvardytas siekis įgyvendinti tarptautinį bendradarbiavimą ugdant ir skatinant pagarbą visoms žmogaus teisėms ir pagrindinėms

laisvėms (Milašūtė, 2023, p. 42). Lietuvos Respublika yra ratifikavusi JT organizacijos 1984 m. Konvenciją prieš kankinimą ar kitokį nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą (toliau – Konvencija), kuri įpareigoja valstybes imtis veiksmingų priemonių, kad užkirstų kelią kankinimo veiksams bet kurioje jos jurisdikcijai priklausančioje teritorijoje. Konvencijos 1 straipsnyje nurodoma, kad kankinimu nėra laikoma skausmas ar kančios, kurias sukelia teisinės sankcijos, ar skausmas susijęs, su teisinėmis sankcijomis. Konvencijos 11 straipsnyje yra nurodyta, kad valstybė turi užtikrinti kalinčių asmenų teises, kad būtų užkirstas kelias bet kokiems kankinimo atvejams (Jungtinių Tautų konvencija prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą, 1984).

Lietuvos Respublika 2003 m. balandžio 1 d. yra ratifikavusi ir 1998 m. Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statutą (toliau – ir Romos statutas). Ratifikuodama šią tarptautinę sutartį Lietuva padarė pareiškimą, kad „Lietuvos Respublika yra pasirengusi priimti Tarptautinio baudžiamojo teismo laisvės atėmimo bausmė nuteistus asmenis bausmės atlikti, jei šie asmenys yra Lietuvos Respublikos piliečiai“. Paminėtina ir tai, kad laisvės atėmimo bausmės vykdymo sąlygas reglamentuoja nuosprendį vykdančios valstybės įstatymai, tačiau bausmės vykdymo priežiūrą atlieka Tarptautinis baudžiamasis teismas, kuris vienintelis turi teisę nagrinėti nuteistojo skundus arba teikimus dėl nuosprendžio peržiūrėjimo (Švedas, 2013, p. 182). Pabrėžtina, kad Romos statuto 110 straipsnio 4 dalyje yra numatyta peržiūrėjimo galimybė norint sušvelninti bausmę, nuteistajam atlikus du trečdalius bausmės arba, jei jam paskirta laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė, iškalėjus 25 metus, teismas peržiūri bausmę ir sprendžia, ar ją sumažinti. Nesukakus nurodytiems terminams bausmė neperžiūrima (Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statutas, priimtas 1998 m. liepos 17 d. Valstybės žinios, 2003-05-21, Nr. 49-2165).

Vienas svarbiausių JT dokumentų, priimtų laisvės atėmimo bausmės vykdymo klausimais, yra 1957 m. rezoliucija 663 (XXIV) dėl tipinių minimalių elgesio su kalintais taisyklių (toliau – ir Rezoliucija). Rezoliucijoje nurodomi bendri laisvės atėmimo bausmės vykdymo principai, rekomendacijos dėl nuteistųjų priėmimo ir jų klasifikavimo įkalinimo įstaigose, reikalavimai patalpoms, higienai, medicinos pagalbai, pagrindai drausminei atsakomybei ir kiti svarbūs aspektai susiję su įkalinimu. Rezoliucijos 80 taisyklė pabrėžia nuteistojo socialinę reabilitacijos svarbą, reglamentuodama, jog nuteistasis turi būti skatinamas palaikyti ryšius su išoriniu pasauliu (Standart Minimum Rules for the Treatment of Prisoners, 1957).

Kitas svarbus JT organizacijos teisės aktas, tai 1995 m. Rekomendacija dėl laisvės atėmimo iki gyvos galvos. Šis dokumentas rekomenduoja nuteistiesiems laisvės atėmimu

iki gyvos galvos taikyti grupines ir individualias pataisymo programas, kurios apimtų mokslą, darbą ir kitas pataisos priemones, darančias teigiamą įtaką nuteistajam, o taip pat sudaryti sąlygas dirbti už pataisos įstaigų ribų, bei numatyti lygtinio paleidimo instituto taikymą (Švedas, 2013 p. 184).

Taigi minnėti tarptautinės teisės aktai nustato valstybei standartus, kuriais siekiama užtikrinti nuteistųjų teisių laikymąsi, užtikrinant humanišką elgesį su kaliniais ir suteikiant galimybę socialinei integracijai bei resocializacijai. Be to, sudaro pagrindą įstatymų tobulinimui, siekiant visapusiškai laikytis tarptautinės teisės normų ir principų.

2.2. ET konvencijos, rekomendacijos ir rezolucijos

Europos Taryba buvo įsteigta 1949 metais, o Lietuvos Respublika jos nare tapo 1993 m. gegužės 14 d. Europos Taryba plėtoja žmogaus teisių standartus, stebi ir prižiūri, kaip valstybės jų laikosi, teikia rekomendacijas ir kitokią pagalbą, kad žmogaus teisės ET valstybėse narėse būtų apsaugotos (Milašiūtė, 2023, p. 66).

Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija (toliau – ir Konvencija) ir papildomi jos protokolai yra vienas svarbiausių dokumentų Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių sistemoje (Švedas, 2013 p. 190). Konvencija yra ypatingas tarptautinės teisės šaltinis, kurio tikslas yra kitoks, nei daugumos kitų tarptautinės teisės aktų. Šis tikslas yra visuotinis – siekti, kad Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje skelbiamos teisės būtų visuotinai pripažįstamos ir kad jų būtų laikomasi ginant ir toliau įgyvendinant žmogaus teises ir pagrindines laisves (Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada).

Lietuvos Respublika 1998 m. rugsėjo 15 d. ratifikavo, 1987 m. Europos konvenciją prieš kankinimą ir kitokį nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą bei jos pirmasis ir antrasis protokolai (toliau – ir Konvencija). Konvencijos preambuleje yra įtvirtinta nuostata, kad niekam negali būti taikomas kankinimas arba kitoks žiaurus, nežmoniškas ar žeminantis elgesys ir baudimas (Europos Konvencija prieš kankinimą ir kitokį nežmonišką elgesį ir baudimą, 1987). Šios Konvencijos pagrindu yra įkurtas Europos Komitetas prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą (toliau – CPT).

Viena svarbiausių ET Ministrų Komiteto patvirtintų rekomendacijų laisvės atėmimo bausmės vykdymo klausimais yra 2006 m. sausio 11 d. rekomendacija Nr. Rec(2006)2 dėl Europos Kalėjimų taisyklių. Taisyklėse aptariami įvairūs aspektai, tokie kaip kalinių apgyvendinimo sąlygas, sveikatos priežiūra, švietimas, ryšių palaikymas su išoriniu pasauliu ir kiti aspektai. Svarbu paminėti, kad apie laisvės atėmimo iki gyvos galvos

bausmę rekomendacijoje yra išskirta viena taisyklė, nurodanti, jog ypatingas dėmesys turi būti skiriamas sudarant nuteistų kalinių iki gyvos galvos bausmės atlikimo planams ir režimui (Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija šalims narėms Nr. R (2006)2 dėl Europos Kalėjimų taisyklių, 2006).

Dar vienas svarbus ET dokumentas yra 1976 m. rezoliucija (76)2 dėl kalinių, nuteistų ilgalaikiu laisvės atėmimu, priežiūros. Šiuo teisės aktu valstybėms ET narėms rekomenduojama ilgalaikį laisvės atėmimą taikyti tik tais atvejais kai tai būtina visuomenės saugumo interesais, bei rekomenduoja tik pavojingiems kaliniams numatyti griežtesnius saugumo reikalavimus. Dokumente taip pat įtvirtintos nuostatos dėl mokymosi galimybės, darbo, suteikiant nuteistiesiems teisę dirbti už įkalinimo įstaigos ribų (Švedas, 2013, p. 216). Rezoliucijos 12 straipsnyje yra numatyta, kad laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės peržiūrėjimas turėtų vykti nuo bausmės atlikimo praėjus 8 – 14 metų, bei kad tokia peržiūra turėtų būti atliekama reguliariais intervalais (Council of Europe Committee of Ministers Resolution (76)2 on the treatment of long-term prisoners).

ET 1982 m. rekomendacija Nr. R(82)16 dėl trumpalaikių išvykų iš kalėjimo, kuria rekomenduojama ET valstybėms narėms plėsti trumpalaikių išvykų iš kalėjimo instituto taikymą medicininiais, mokslo, darbo ar kitokio užimtumo tikslais. Rekomendacijoje yra numatyti kriterijai į kuriuos turėtų atsižvelgti priimant sprendimą dėl trumpalaikės išvykos, o taip pat nurodyta, jog trumpalaikės išvykos turėtų būti leidžiamos ne tik atviro tipo, bet ir uždaro tipo įkalinimo įstaigose bausmę atliekantiems kaliniams (Švedas, 2013, p. 218). Pažymėtina, kad Lietuvos Respublikoje nuteistieji laisvės atėmimu iki gyvos galvos bausme, pirmus 10 metų atlieka bausmę uždaro tipo įkalinimo įstaigoje, o vėliau gali būti perkelti bausmės atlikimui į pusiau atviro tipo įkalinimo įstaigą, tačiau BVK nėra numatyta trumpalaikių išvykų nuteistiesiems atliekantiems laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę. Priešingai nei Lietuvoje, Lenkijos Respublika numato nuteistiesiems trumpalaikių išvykų galimybę, BVK 137 straipsnyje yra numatytas leidimas be priežiūros pasimatyti už įkalinimo įstaigos teritorijos ribų su artimu žmogumi arba patikimu asmeniu ne ilgiau kaip 30 valandų ir leidimas išvykti iš kalėjimo be priežiūros ne ilgesniam kaip 14 dienų laikotarpiui²⁸ (Kodeks karny wykonawczy, 1998).

Kitas svarbus ET dokumentas bausmių vykdymo klausimais - tai 2003 m. rekomendacija Nr. R(2003) 22 dėl lygtinio paleidimo. Teisės aktas numato lygtinio

---

²⁸ Akcentuotina, jei laisvės atėmimu iki gyvos galvos suteikiamas leidimas pasimatyti už įkalinimo įstaigos ribų, arba išvyka ne ilgesniam kaip 14 dienų laikotarpiui, tai remiantis BVK 138 straipsnio 5 dalimi tokia galimybė gali būti skirta atlikus bausmę ne mažiau kaip 15 metų, o jei asmuo atlieka bausmę uždaro tipo bausmės atlikimo vietoje, tai tokia galimybė gali būti skirta su teismo pritarimu.

paleidimo iš laisvės atėmimo vietų sampratą, jo taikymo sistemas bei esminius principus, nustato esmines lygtinio paleidimo taikymo sąlygas ir taikytinas priemones (Švedas, 2013, p. 222). Rekomendacijos 4.a. straipsnyje yra aiškiai atsižvelgiama į nuteistuosius laisvės atėmimu iki gyvos galvos, pabrėžiant, jog įstatyme turėtų būti numatyta lygtinio paleidimo galimybe pasinaudoti visiems nuteistiesiems (Council of Europe, Committee of Ministers, Recommendation Re (2003)22, 2003).

2003 m. ET rekomendacijoje Rec. (2003)23 dėl ilgalaikės terminuotos laisvės atėmimo bausmės arba laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę atliekančių nuteistųjų pabrėžiama, kad nuteistųjų iki gyvos galvos bausme nereikėtų atskirti nuo kitų nuteistųjų. Gyvenimas kalėjime turėtų būti organizuojamas taip, kad kuo labiau priartėtų prie gyvenimo visuomenėje. Sudarant individualius bausmės vykdymo planus atsižvelgti į nuteistojo asmenybę. Rekomendacijoje yra skatinama sudaryti sąlygas ryšių palaikymui su šeima ir išoriniu pasauliu, kalinių užimtumui, apsvarstyti nuteistųjų paleidimo į laisvę galimybę, kurie serga sunkia nepagydoma liga, numatyti sąlygas lygtinio paleidimo instituto taikymui, vengti perteklinės nuteistųjų izoliacijos (Council of Europe, Committee of Ministers Recommendation Re (2003)23, 2003).

Lietuvos Respublika ratifikuodama konvencijas, privalo užtikrinti jų įgyvendinimą nacionalinėje teisinėje sistemoje. Siekiant prižiūrėti, kaip valstybės ŽTK dalyvės užtikrina jos nuostatų reikalavimus, buvo įsteigtas specialus tarptautinis mechanizmas – EŽTT. Priimti EŽTT sprendimai yra privalomi valstybėms ir turi būti vykdomi, o sprendimų vykdymą prižiūri Europos Tarybos Ministrų Komitetas. Tuo tarpu ET ir JT priimtos rekomendacijos ir rezoliucijos yra rekomendacinio pobūdžio. Minėtų dokumentų nuostatų įgyvendinimas priklauso nuo valstybės valios. Europos Komitetas prieš kankinimą ir kitokį nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą (CPT) buvo įsteigtas konvencijos prieš kankinimą ir kitokį nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą pagrindu. Kiekvienais metais yra skelbiama CPT bendroji ataskaita, kurių pagrindas yra periodiškai ar netikėtai (*ad hoc*) atliekami CPT inspektavimo vizitai, valstybėse Europos Tarybos narėse. Po kiekvieno vizito CPT pateikia pastabas ir rekomendacijas, bei prašo pateikti atsakymą, kokių priemonių buvo imtasi įgyvendinant CPT rekomendacijas.

Taigi, aukščiau minėti tarptautiniai dokumentai skatina užtikrinti, kad laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę atliekantys nuteistieji gyventų oriomis sąlygomis, būtų apsaugoti nuo žiauraus, nežmoniško ar žeminančio elgesio. Dokumentuose akcentuojama, kad bausmės vykdymas būtų orientuotas į asmens tobulėjimą, suteikiant nuteistiesiems dalyvauti įvairiose reabilitacijos programose, mokslo ir socialinėje veikloje ir kt. Tarptautiniai standartai ragina valstybes numatyti nacionaliniame teisiniame reguliavime

lygtinio paleidimo bei bausmės peržiūrėjimo mechanizmus, atsižvelgiant į nuteistųjų laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės elgesį ir kitas reikšmingas aplinkybes.

3. Nuteistųjų laivės atėmimu iki gyvos galvos teisinės padėties turinys

Bendriausia prasme žmogaus teisės yra pagrindinės moralinės garantijos, kurias žmonės visose valstybėse ir visose kultūrose turi vien dėl to, kad jie yra žmonės (Milašiūtė, 2023, p. 18). Žmogaus teisės yra pripažįstamos vienu svarbiausių konstitucinių institutų. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintos žmogaus teisės atspindi ne tik Lietuvos istorinę konstitucinę tradiciją, bet ir visos žmonijos istorinę patirtį, įkūnytą tarptautiniuose žmogaus teises ginančiuose dokumentuose (Birmontienė, 2010, p. 378). Lietuvos Respublikos Konstitucijos 18 straipsnis numato, kad žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtinės (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992). Visuotinė žmogaus teisių deklaracija skelbia, jog visi žmonės gimsta laisvi ir lygūs savo orumu ir teisėmis. Jiems yra suteiktas protas ir sąžinė, ir jie turi elgtis vienas su kitu kaip broliai. Kiekvienas turi teisę naudotis visomis VŽTD paskelbtomis teisėmis ir laisvėmis be jokių skirtumų, pvz. dėl rasės, odos spalvos, lyties, kalbos, religijos, politinių ar kitokių įsitikinimų, nacionalinės ar socialinės kilmės, turtinės, gimimo ar kitokios padėties (Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, 1948). Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos preambulėje yra pateikiama nuoroda į VŽTD ir nurodoma, kad ET tikslas yra siekti didesnės savo narių vienybės, o vienas iš būdų siekti šio tikslo yra žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsauga bei plėtojimas (Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija, 1950).

Pastebėtina, kad ŽTK 5, 8 – 11 straipsniuose yra tiesiogiai įtvirtintos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių ribojimo galimybės. Minėtų straipsnių pirmojoje dalyje apibrėžiama asmeniui garantuojama teisė, o antroje – tos teisės ribojimo teisėtumo kriterijai. Teisėtumo kriterijai yra trys: 1) ar ribojimą numatė valstybės teisė; 2) ar ribojimu siekiama teisėto tikslo; 3) ar ribojimas buvo būtinas demokratinėje visuomenėje (Milašiūtė, 2023, p. 178). Kalbant apie žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių ribojimą, kurį sukelia laisvės atėmimo bausmė G. Švedas teigia, jog bausmės turinys nurodo, kokios ir kokia apimtimi gali būti ribojamos asmens teisės ir laisvės, taip pat kokios jam gali būti nustatomos specialiosios teisės ir pareigos (Švedas, 2013, p. 303).

Nuteistojo teisinė padėtis – tai subjektyviosios teisės, laisvės ir pareigos, kurias įgyja nuteistasis asmuo įsiteisėjus apkaltinamajam teismo nuosprendžiui, kuriuo paskirta bausmė (Švedas, 2003, p. 152). BVK 5 straipsnio 1 dalis numato, kad bausmes atliekantys nuteistieji, kurie yra Lietuvos Respublikos piliečiai, turi visas Lietuvos Respublikos piliečiams Lietuvos Respublikos įstatymų, Europos Sąjungos teisės aktų ir tarptautinių sutarčių nustatytas teises, laisves ir pareigas su Lietuvos Respublikos įstatymuose, Europos Sąjungos teisės aktuose, tarptautinėse sutartyse, teismo nuosprendžiuose ar nutartyse

nustatytais apribojimais. Minėto straipsnio 2 dalyje yra numatyta, jog bausmes atliekančių nuteistųjų, kurie yra užsieniečiai, teisinę padėtį nustato Lietuvos Respublikos įstatymai ir tarptautinės sutartys, reglamentuojančios šių asmenų teises, laisves ir pareigas jiems esant Lietuvos Respublikoje, taip pat teismo nuosprendžiai ar nutartys (Bausmių vykdymo kodeksas, 2002). Taigi, asmens teisinė padėtis keičiasi įsiteisėjus apkaltinamajam teismo nuosprendžiui. G. Švedas teigia, kad specialiosios nuteistųjų teisinės padėties pagrindą sudaro bendroji asmens teisinė padėtis, nes nuteistam išlieka visos bendrosios teisės ir pareigos, kurių neapriboja paskirta bausmė (Švedas, 2013, p. 298). BK 51 straipsnis nustato laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės kiekybinį turinio aspektą, o BVK turi nustatyti turinio realizavimo tvarką ir nuteistojo teisinę padėtį, t.y. nustatyto kokybinį laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės turinio aspektą. G. Švedo nuomone, nuteistojo teisinė padėtis nėra statiška ir gali kisti bausmės atlikimo metu, t. y. nuteistojo teisinė padėtis gali būti švelninama ar griežtinama (Švedas, 2013, p. 303). Pažymėtina, kad nuteistųjų teisinę padėtį įtakojantys veiksniai buvo aptarti magistro darbo 1.2. poskyryje.

Taigi, atsižvelgiant į tai, kad nuteistiesiems laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę jų teises riboja jiems paskirta bausmė, ir į tai, kad Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija tiesiogiai įtvirtina teisių bei pagrindinių laisvių ribojimo galimybę, tikslinga būtų išnagrinėti labiausiai pažeidžiamų nuteistųjų teisių problematiką. Nors teisinis reguliavimas ir įtvirtina laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės švelninimo galimybę, svarbu suvokti, jog toks įkalinimas visgi yra labai ilgam terminui. Bausmės vykdymas, nepaisant kalinimo termino, turi būti orientuotas į asmens resocializaciją ir socialinę integraciją. Magistro darbo autoriaus nuomone, nuteistųjų buitines kalinimo sąlygos ir ryšių palaikymas su šeima bei išoriniu pasauliu yra itin svarbūs aspektai vykdant laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę.

3.1. Buitinės kalinimo sąlygos

Kalinimo sąlygos, nepaisant perspektyvos neturinčių įvairiausių stereotipų, turi nežeminti žmogaus orumo ir atitikti tarptautinius standartus (Sakalauskas et al, 2020, p. 41). Remiantis bausmių vykdymo sistemos aktualia statistika, 2023 m. pabaigoje laisvės atėmimo įstaigose buvo laikomas 4551 asmuo, iš jų 99 nuteistieji laisvės atėmimu iki gyvos galvos bausme. Taigi, analizuojant buitines kalinimo sąlygas reikia turėti omenyje, jog šiomis sąlygomis nuteistieji laisvės atėmimu iki gyvos galvos bausme praleidžia labai daug laiko. Be žmogaus orumą atitinkančio minimalaus gyvenamojo ploto, svarbios yra ir tokios

buitinės sąlygos: natūrali šviesa dienos metu gyvenamosiose patalpose, vėdinimas, tinkama temperatūra ir oro drėgnumas, galimybės netrukdomai naudotis tualetu, galimybės nusiprausti ir išsiskalbti drabužius, patalynės keitimas, tinkamas ir įvairus maistas, galimybės apsipirkti, išpažinti savo tikėjimą, sportuoti ir kt. (Sakalauskas et al, 2020, p. 42).

Daug dėmesio nuteistųjų buitinėms sąlygoms ET Ministrų Komiteto rekomendacijoje Nr. R (2006) 2 dėl Europos kalėjimų taisyklių. Taisyklėse pabrėžiama, kad kaliniams skirtų patalpų, ypač miegamųjų, buklė turi užtikrinti pagarbą žmogaus orumui ir, kiek įmanoma privatumui, turi atitikti sveikatos ir higienos reikalavimus, o ypatingas dėmesys turi būti skiriamas klimato sąlygoms, gyvenamosios patalpos plotui, kubinei oro talpai, apšvietimui, šildymui ir ventiliacijai (Taisyklių 18.1 punktas). Visos įkalinimo įstaigos patalpos turi būti švarios ir prižiūretos (Taisyklių 10.1 punktas). Kiekvienam kaliniui turi būti pateikiamas pilnavertis maistas, atitinkantis jų lytį, amžių, sveikatą ir fizinę būklę, religiją, kultūrą ir jų darbo pobūdį (Taisyklių 22.1 punktas) (Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija šalims narėms Nr. R (2006)2 dėl Europos Kalėjimų taisyklių, 2006). Vienas svarbiausių JT dokumentų, priimtų laisvės atėmimo bausmės vykdymo klausimais yra 1957 m. rezoliucija 663 (XXIV) dėl tipinių minimalių elgesio su kaliniais taisyklių (toliau – ir Rezoliucija). Rezoliucijoje nurodomi bendri laisvės atėmimo bausmės vykdymo principai, rekomendacijos dėl nuteistųjų priėmimo ir jų klasifikavimo įkalinimo įstaigose, reikalavimai patalpoms, higienai, medicinos pagalbai, pagrindai drausminei atsakomybei ir kiti svarbūs aspektai susiję su įkalinimu. (Standart Minimum Rules for the Treatment of Prisoners, 1957). Šios taisyklės pakartotos ir papildytos JT 2015 m. gruodžio 17 d. priimtuose standartinėse tipinėse elgesio su kaliniais taisyklėse (Nelsono Mandelos taisyklės), kuriuose akcentuojamos panašios nuostatos dėl kalinių buitinių (United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules)).

Minimalių gyvenamojo ploto reikalavimams užtikrinti, daug dėmesio skiriama ir EŽTT praktikoje. Pažymėtina, kad pakankamo gyvenamojo ploto neužtikrinimas, paprastai gali reikšti ŽTK 3 straipsnio nuostatų pažeidimą. ŽTK 3 straipsnis nustato, kad niekas negali būti kankinamas, patirti nežmonišką ar žeminantį jo orumą elgesį, arba būti tokiu būdu baudžiamas (Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija, 1950). Šios teisės aspektu Teismas yra nagrinėjęs ne vieną peticiją dėl prastų ir žeminančių gyvenimo sąlygų įkalinimo įstaigose, ypatingai griežtu režimu, netinkamu įkalinimo įstaigų darbuotojų elgesiu su nuteistaisiais, absoliutaus įkalinimo iki gyvos galvos bausme be teisės į lygtinį paleidimą t. y. teisės į viltį nebūvimo ir kt.

Šiame kontekste svarbus sprendimas yra priimtas byloje *Mursic prieš Kroatiją*, kurioje pareiškėjas skundė minimalaus gyvenamojo ploto reikalavimų neužtikrinimą, nes buvo patalpintas į perpildytas kameras, kuriose jam teko mažiau nei 3 kvadratiniai metrai asmeninio ploto. Pareiškėjas taip pat teigė, kad kameros buvo blogai prižiūrimos, drėgnos, nešvarios. EŽTT šioje byloje nustatė Konvencijos 3 straipsnio pažeidimą, bei nurodė, jog nėra įmanoma nustatyti konkretų kvadratinų metrų skaičių, kuris turėtų būti skiriamas asmeniui tam, kad būtų laikomasi ŽTK, tačiau nurodė, jog nėra jokių pagrindų nesilaikyti svarbiausiose bylose suformuoto aiškinimo, kad 3 kvadratiniai metrai daugiavietėse kameruose yra minimalus standartas taikomas vertinant ŽTK 3 straipsnio pažeidimą (*Mursic v. Croatia*, Application no. 7334/13). Lietuvai šios teisės aspektu svarbus EŽTT sprendimas yra priimtas *Valašinas prieš Lietuvą* byloje, kurioje buvo nustatyta, kad pareiškėjui skirta 5 kvadratinų metrų ploto norma miegamajame, atsižvelgiant į jo teisę judėti teritojoje, kurią sudarė miegamasis, poilsio kambarys, virtuvė, atviras kiemas ir t. t. nepasiekė to žiaurumo laipsnio, kuris galėtų prilygti žeminančiam orumą elgesiui. Kita vertus EŽTT pripažino Konvencijos 3 straipsnio pažeidimą dėl asmens kratos atliktos moters akivaizdoje, išrengiant nuogai, nuogomis rankomis liečiant lytinius organus ir maistą. EŽTK nurodė, kad tokie veiksmai parodė aiškią nepagarbą pareiškėjui ir įžeidė jo žmogiškąjį orumą, o tai prilygo žeminančiam elgesiui Konvencijos 3 straipsnio prasme (*Valašinas prieš Lietuvą* Peticijos Nr. 44558/98). Tuo tarpu byloje *Mironovas ir kiti prieš Lietuvą*, kurioje EŽTT nurodė, jog ypač mažas gyvenamasis plotas įkalinimo įstaigoje yra svarbus aspektas į kurį būtina atsižvelgti, vertinant tai ar ginčijamos įkalinimo sąlygos prilygsta žeminančiomis orumą pagal ŽTK 3 straipsnį. EŽTT taip pat pažymėjo, kad kol kas nėra nustatęs, kiek erdvės vienam kaliniui pagal ŽTK turėtų būti suteikta, atsižvelgiant į tai, jog daugelis kitų svarbių veiksnių, tokių kaip įkalinimo trukmė, galimybė vaikščioti lauke ir kt. turi didelę reikšmę nustatant ar įkalinimo sąlygos atitinka ŽTK 3 straipsnio standartus (*Mironovas ant others v. Lithuania*, Applications nos. 40828/12, 29292/12, 69598/12, 40163/13, 66281/13, 70048/13 and 70065/13)

Taigi, EŽTT praktika rodo, kad gyvenamojo ploto minimalių reikalavimų užtikrinimo klausimas yra svarbus ir vertinamas. Kita vertus, nėra nustatyto bendro dydžio, taikomo visiems atvejams, nors pripažįstama, kad minimali riba neturėtų būti mažesnė nei 3 kvadratiniai metrai, tačiau svarstant, ar buvo pažeistas Konvencijos 3 straipsnis, būtina įvertinti ir kitus veiksnius, kurie gali kompensuoti gyvenamojo ploto reikalavimų neatitikimą.

Į Konvencijos 3 straipsnio pažeidimo spektrą patenka ir nepakankama medicininė priežiūra, pavyzdžiui, byloje *Groni prieš Albaniją*, kurioje Teismas nustatė, kad pareiškėjas

sirgo labai sunkia liga, kuri galėjo sukelti neįgalumą ar mirtį, o valstybės institucijų atsisakymas suteikti jam paskirtą gydymą sukėlė stiprų nesaugumo jausmą, kuris kartu su fizinėmis kančiomis prilygo žeminančiam elgesiui (*Groni v. Albania* Application no. 25336/04). Byloje *Kuznetsov prieš Ukrainą* Teismas pripažino Konvencijos 3 straipsnio pažeidimą lėmė itin prastos kalinimo sąlygos. Atsižvelgiant į tai, kad pareiškėjas buvo nuolatos, visą parą uždarytas ankštoje kameroje, kurios langai buvo uždengti, neturėjo galimybės pasivaikščioti lauke, palaikyti ryšio su artimaisiais (*Kuznetsov v. Ukraine*, Application no. 39042/97).

Dar iki Lukiškių kalėjimo uždarymo, asmenys nuteisti laisvės atėmimu iki gyvos galvos bausme, bausmę atliko būtent šioje įkalinimo įstaigoje arba Pravieniškių pataisos namuose. CPT inspektavimo vizitų ataskaitose sistemiškai nurodydavo, kad Lukiškių kalėjime kalinimo sąlygos buvo itin prastos, pavyzdžiui 2004 m. vasario 17 – 24 d. vizito metu nustatė, kad Lukiškių kalėjime gyvenamosios patalpos yra prastos būklės, kaliniai nebuvo aprūpinami higienos priemonėmis, nebuvo užtikrinama sveikatos priežiūros paslaugų kokybė (CPT Report to the Lithuanian Government, 2006, p. 56), 2012 m. lapkričio 27 d. – gruodžio 4 d. vizito metu nustatė, jog nuteistieji laisvės atėmimu iki gyvos galvos bausme Lukiškių kalėjime kalinimo sąlygos buvo nepriimtinos, bei nurodė imtis priemonių, kad būtų tinkamai įrengtos nuteistųjų kameros įskaitant juose esantį apšvietimą, šildymą bei vėdinimą, sanitarinius mazgus (CPT Report to Lithuanian Government, 2014, p. 47). 2016 m. lapkričio rugsėjo 5 – 15 d. vizito metu CPT išsakė pastabas dėl minimalaus ploto tenkančio vienam kaliniui reikalavimų, ragino padidinti vienam kaliniui skiriamo ploto standartą bent iki 4 kvadratinių metrų daugiavietėse kameruose ir iki 6 kvadratinių metrų vienvietėje kameroje (CPT Report to the Lithuanian Government, 2018, p. 23). Pastebėtina, kad identiškas pastabas CPT pateikė ir 2018 m. balandžio 20 - 27 nurodant jog Lukiškių kalėjime kameros yra gerokai per mažos, kad būtų naudojamos (CPT Report to the Lithuanian Government, 2019, p. 18).

Nuteistųjų teisė į materialinį aprūpinimą yra numatyta BVK 92 straipsnyje, kuriame nurodoma, kad nuteistiesiems yra užtikrinamos Lietuvos Respublikos higienos normas atitinkančios gyvenamųjų patalpų ir buities sąlygos. Laisvės atėmimo bausmes atliekantiems nuteistiesiems nemokamai suteikiama atskira miegamoji vieta ir patalynė. Nuteistieji²⁹ gali naudotis savo patalynė, dėvėti savo drabužius ir avėti savo avalynę, o jeigu jų neturi, teisingumo ministro nustatyta tvarka yra nemokamai aprūpinami drabužiais ir

---

²⁹ Išskyrus drausmės grupėje laikomus nuteistuosius, drausminę nuobaudą – izoliavimą, atliekančius nuteistuosius.

avalyne pagal sezoną. Nuteistieji, kurie neturi lėšų asmens higienos reikmenims įsigyti arba jų turi nepakankamai, šiais reikmenimis aprūpinami nemokamai. Tiekiamas maistas turi atitikti rekomenduojamas paros maistinių medžiagų ir energijos normas ir, kiek tai įmanoma, – jų religinius įsitikinimus³⁰. Jeigu nėra sudarytų sąlygų nuteistiesiems savarankiškai naudotis skalbyklos paslaugomis, ne rečiau kaip kartą per savaitę jiems turi būti sudarytos sąlygos gauti išskalbtą patalynę (išskyrus antklodę, čiužinį ir pagalvę) ir apatinius drabužius. Nuteistųjų pageidavimu turi būti suteikta galimybė naudotis kirpėjo paslaugomis, bet ne dažniau kaip du kartus per mėnesį (Bausmių vykdymo kodeksas 2002). Sveikatos priežiūra ir priklausomybės ligų gydymas (BVK 91 straipsnis) yra svarbūs aspektai, kurie turėtų apimti visapusišką nuteistųjų sveikatos priežiūrą, sveikatos priežiūros paslaugos turėtų būti teikiamos lygiavertėmis sąlygomis palyginus su laisvėje teikiamomis paslaugomis, taip pat svarbu yra užtikrinti priklausomybės ligų gydymą bei vykdyti prevenciją. BVK nurodoma, jog nuteistųjų sveikatos priežiūra uždaro, pusiau atviro tipo bausmės atlikimo vietose organizuoja Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerija. Pirminio lygio sveikatos priežiūros paslaugos teikiamos tiesiogiai įkalinimo įstaigose, o esant poreikiui pagal sutartis teikia ir savivaldybių sveikatos priežiūros įstaigos. Antrinio ir tretinio lygio paslaugos suteikiamos esančiose savivaldybių sveikatos priežiūros įstaigose, užtikrinant nuteistųjų apsaugą. Remiantis BVK, nuteistųjų, kurie serga priklausomybės ligomis, laisvės atėmimo bausmių atlikimo vietose privaloma užtikrinti reikiamas sąlygas priklausomybės ligomis sergantiems nuteistiesiems gydytis nuo šių ligų. Be kita ko yra privaloma vykdyti švietėjišką, aiškinamąją ir kitokią prevencinę veiklą, skatinančią nuteistuosius atsisakyti vartoti tabaką, alkoholį, narkotines, psichotropines ar kitokias psichiką veikiančias medžiagas. Priklausomybės ligų centrai bausmių atlikimo vietoms padeda rengti adaptuotas priklausomybės ligų prevencijos, gydymo ir resocializacijos metodikas (Bausmių vykdymo kodeksas, 2002).

Minimalaus vienam kaliniui tenkančio ploto reikalavimai yra numatyti 2023 m. sausio 3 d. kalėjimų tarnybos įsakymo „Dėl didžiausio laisvės atėmimo vietose laidžiamų laikyti asmenų skaičiaus ir minimalaus ploto, tenkančio vienam asmeniui, nustatymo“ 1.2.1. – 1.2.2. punktuose, kuriuose nurodyta, kad asmenims atliekant bausmę uždaro tipo įkalinimo įstaigose minimalus vienam kaliniui tenkantis plotas turi būti ne mažesnis nei 3,1 kvadratiniai metrai, o asmenims, atliekantiems bausmę pusiau atviro arba atviro tipo sąlygomis ne mažesnis nei 3,6 kvadratiniai metrai (Kalėjimų tarnybos direktoriaus

---

³⁰ Nėščioms ir krūtimi maitinančioms nuteistosioms pagal gydytojo išvadą leidžiama gauti perduodamų maisto produktų. Jų svorį ir perdavimo periodiškumą nustato teisingumo ministras.

įsakymas dėl..., 2023). Pastebėtina, kad minimalus vienam kalinius tenkantis plotas neatitinka CPT reikalavimų, tačiau tai savaime nereiškia ŽTK 3 straipsnio pažeidimo, kaip jau minėtoje *Valašinas prieš Lietuvą byloje* santykinai mažą plotą gali kompensuoti suteikta judėjimo laisvė po visą lokalinį sektorių.

Pažymėtina, kad Lietuvos Respublikoje kalinių buitinių sąlygų užtikrinimas yra reglamentuojamas skirtingose teisės aktuose³¹, yra užtikrinami ET Ministrų Komiteto rekomendacijoje Nr. R (2006) 2 dėl Europos kalėjimų taisyklių, JT 1957 m. rezoliucijos 663 (XXIV) dėl tipinių minimalių elgesio su kaliniais taisykių, bei JT standartinės tipinės elgesio su kaliniais taisyklės (Nelsono Mandelos taisyklės) nurodytos gairės dėl nuteistųjų butinio aprūpinimo.

Kalbant apie pačių nuteistųjų požiūrį į suteikiamą butinį aprūpinimą, svarbus yra Lietuvos teisės instituto atliktas tyrėjų grupės empirinis tyrimas. Tyrimo rezultatai parodė, kad dauguma nuteistųjų būtines sąlygas įkalinimo įstaigose vertina kaip labai blogas. 48,5 procentai respondentų nurodė, kad jų gyvenamosiose patalpose nėra pakankamai dienos šviesos. 57,8 procentai teigė, jog jų gyvenamosiose patalpose drėgna, o 58,6 procentai nurodė apie netinkamą oro temperatūrą. Taip pat didžioji dauguma nuteistųjų (79,5 proc.) teigė, kad valgykloje gaunamo maisto jiems nepakanka. Be kita ko, 71,6 procentai respondentų nurodė, kad jiems neužtenka vietos jų gyvenamosiose patalpose (Sakalauskas et. al., 2020, p. 60–62).

Apibendrinant galima teigti, kad kalinimo sąlygos turi nežeminti žmogaus orumo ir atitikti tarptautinius standartus. Minimalių ploto reikalavimų užtikrinimo klausimas yra svarbus ir vertinamas EŽTT, tačiau nėra nustatyto bendro dydžio, taikomo visiems atvejams, nors pripažįstama, kad minimali riba neturėtų būti mažesnė nei 3 kvadratiniai metrai. Pastebėtina ir tai, kad Lietuva neįgyvendino CPT reikalavimų dėl minimalaus ploto tenkančio vienam kaliniui užtikrinimo. Kitos buitinės sąlygos yra pakankamai detalizuotos, bei manytina, kad šiuo aspektu Lietuva įgyvendina tarptautinės teisės aktuose nustatytus reikalavimus. Kita vertus, vertinant nuteistųjų požiūrį į buitines sąlygas įkalinimo įstaigose, visgi keliama abejonė, ar praktikoje tarptautinės teisės aktų nuostatos įgyvendinamos tinkamai.

---

³¹ Kalinių buitinių aprūpinimą detalizuoja Lietuvos Respublikos Teisingumo ministro įsakymas „dėl bausmių vykdymo Lietuvos Respublikos probacijos įstatymo ir Lietuvos Respublikos suėmimo vykdymo įstatymo įgyvendinimo“.

3.2. Bendravimas su šeima ir ryšių palaikymas su išoriniu pasauliu

Teisinėje literatūroje randami teiginiai, jog BVK nuostatos neleidžia kaliniams pilnavertiškai bendrauti su artimaisiais. L. Jarutienė teigia, jog dėl nedidelio leistino pasimatymų bei skambučių skaičiaus santykiams su artimaisiais gali iškilti grėsmė (Sakalauskas et. al., 2020, p. 221). ET rekomendacijose taip pat yra akcentuojama pasimatymų, bendravimo su artimaisiais ar kitais asmenimis svarba siekiant palaikyti ryšį su šeima ir išoriniu pasauliu. ET rekomendacijos dėl ilgalaikės terminuotos bausmės arba laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės atliekančių nuteistųjų 22 straipsnyje nurodoma, jog nuteistiesiems matytis su artimaisiais turėtų būti leidžiama kuo dažniau užtikrinant jų pasimatymų privatumą (Council of Europe Committee of Ministers Recommendation Rec(2003)23), ET rekomendacijoje dėl Europos kalėjimų taisyklių, 24.4 taisyklėje nurodoma, kad kalinių pasimatymai turi būti organizuojami taip, kad leistų kiek įmanoma labiau palaikyti ryšį su šeimos nariais, o taisyklėje 60.4 yra nurodyta, jog drausminė nuobauda neturi visiškai uždrausti kontaktų su šeima (Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija Nr. R (2006)2). JT standartinėse minimaliose elgesio su kaliniais taisyklėse 79 punkte yra akcentuojama, jog ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas kalinių santykių su šeima palaikymui ir gerinimui (United Nations Resolution 663 C (XXIV), 1957).

ŽTK 8 straipsnis nutstato, kad kiekvienas turi teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo privatus ir šeimos gyvenimas, būsto neliečiamybė ir susirašinėjimo slaptumas. Pastebėtina, kad Konvencija numato šios teisės ribojimą kai tai būtina demokratinėje visuomenėje valstybės saugumo, visuomenės saugos ar šalies ekonominės gerovės interesams, siekiant užkirsti kelią viešos tvarkos pažeidimams ar nusikaltimams, taip pat žmonių sveikatai ar moralei arba kitų asmenų teisėms ir laisvėms apsaugoti (Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija, 1950). Šios teisės aspektu EŽTT yra nagrinėjęs peticijas dėl nuteistųjų laisvės atėmimo cenzūros, siunčiamų laiškų skaičiaus ribojimo, pasimatymų draudimo ir pan. (Švedas, 2003, p. 107). Pavyzdžiui minėtoje *Valašinas prieš Lietuvą* byloje, Teismas nustatė, kad buvo pažeistas ŽTK 8 straipsnis nes nebuvo užtikrintas laiškų siunčiamų EŽTT konfidencialumas (*Valašinas prieš Lietuvą*, Peticijos Nr. 44558/98). ŽTK 8 straipsnio pažeidimas buvo nustatytas ir byloje *Puzinas prieš Lietuvą*, kurioje nurodė, kad pareiškėjui adresuotus komisijos sekretoriato laiškus ir pareiškėjo laišką žmonai įkalinimo įstaigos administracija atplėšė ir cenzūravo, todėl buvo ribojama Konvencijos 8 straipsnyje numatyta pareiškėjo teisė į susirašinėjimo slaptumą (*Puzinas prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 44558/98). Klausimai susiję su teisės į susirašinėjimo slaptumą pažeidimu buvo nagrinėjami *Jankauskas prieš Lietuvą* byloje, kurioje EŽTT nustatė, kad Konvencijos 8

straipsnis buvo pažeistas, nes didelė dalis pareiškėjo parašytų laiškų ir gautų laiškų buvo atplėšti ir perskaityti jam nedalyvaujant (*Jankauskas prieš Lietuvą*, Peticijos Nr. 59304/00). Tuo tarpu *Kazlauskas prieš Lietuvą* byloje EŽTT vertino ar ilgalaikių pasimatymų nesuteikimas nuteistajam su sutuoktine, kuri taip pat atlieka laisvės atėmimo bausmę pažeidžia ŽTK 8 straipsnį. Šioje byloje teismas nurodė, jog pareiškėjui buvo suteikti trumpalaikiai pasimatymai, todėl negalima teigti, kad pareiškėjas esąs Konvencijos 8 straipsnio pažeidimo auka tiek, kiek jis skundėsi dėl ilgalaikių pasimatymų su sutuoktine trūkumo (*Kazlauskas prieš Lietuvą*, Peticijos Nr. 13394/13). Byloje *Dickson prieš Jungtinę Karalystę* EŽTT vertino, ar yra pagrįstas atsisakymas suteikti dirbtinio apvaisinimo galimybes kaliniams. EŽTT pripažino, kad kalėjimas savaime apriboja asmenų galimybes gyventi įprastą gyvenimą, o tai apima ir galimybę turėti vaikų, tačiau taip pat pažymėjo, kad bet kokios tokių teisių apribojimo priemonės turi būti pagrįstos ir proporcingos. Nagrinėdamas šį atvejį, teismas iš esmės pripažino, kad atsisakymas suteikti galimybę dirbtiniam apvaisinimui neatitiko proporcingumo principo, nes valstybė neįvertino visų aplinkybių, ypač asmeninių poros interesų (*Dickson v UK*, Application no. 44362/04). Dėl nepagrįsto bendravimo su artimaisiais pažeidimo, Teismas yra priėmęs sprendimą *Trosin prieš Ukrainą* byloje, kurioje pareiškėjas teigė, kad šeimos pasimatymų dažnumo, trukmės ir vienu metu leidžiamų asmenų skaičiaus apribojimai buvo pernelyg dideli, taip pat neužtikrintas privatumas nes pasimatymus stebėjo kalėjimo pareigūnas, o bendrauti buvo galima tik telefonu ir per stiklinę pertvarą. Pagal vidaus teisę pareiškėjas turėjo teisę į vieną susitikimą su šeima kas šešis mėnesius, vėliau pasikeitus teisės aktams - į vieną pasimatymą kas tris mėnesius, o pasimatymai galėjo trukti ne ilgiau kaip keturias valandas. Teismas pažymėjo, kad šie apribojimai buvo kišimasis į pareiškėjo teisę į šeimos gyvenimo gerbimą. Be kita ko, EŽTT sutiko, kad šis kišimasis buvo teisėtas, taip pat kad juo buvo siekiama "teisėto tikslo" Konvencijos 8 straipsnio 2 dalies prasme, t. y. užkirsti kelią viešosios tvarkos pažeidimams ar nusikaltimams. Tačiau nenustatė, kad šis ribojimas buvo būtinas demokratinėje visuomenėje, todėl konstatavo ŽTK 8 straipsnio pažeidimą (*Trosin v Ukraine*, Application no. 39758/05). Byloje *Kuznetsov prieš Ukrainą* pareiškėjui buvo apribota jo teisė matytis su motina, jis negalėjo siųsti ir gauti jokios korespondencijos, jam nebuvo leista žiūrėti televizoriaus ir bendrauti su išoriniu pasauliu. Teismas nurodė, kad tokiais veiksmais buvo pažeistas Konvencijos 8 straipsnis, nes tokia intervencija į pareiškėjo teisę į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą bei susirašinėjimą nebuvo „numatyta įstatyme“, kaip to reikalauja Konvencijos 8 straipsnio 2 dalis (*Kuznetsov v Ukraine*, Application no. 39042/97).

Lietuvoje galiojanti kalinių bendravimo su artimaisiais tvarka buvo kritikuojama ir CPT. Dar 2004 m. vasario 17 – 24 vizito Lietuvoje metu nustatė, jog laisvės atėmimu iki gyvos galvos bausme nuteisti asmenys negalėjo pasinaudoti ilgalaikiais pasimatymais per pirmuosius 10 metų bausmės atlikimo, bei rekomendavo Lietuvai suteikti pasimatymų neprižiūrint galimybę (CPT Report to the Lithuanian Government, 2006, p. 32), 2012 m. lapkričio 27 d. – gruodžio 4 d. vizito metu nustatė, kad Lukiškių kalėjime patalpos skirtos pasimatymams nėra tinkamai izoliuotos, dėl to kelia papildomų sunkumų asmenų bendravimui. Ataskaitoje taip pat buvo pateiktos rekomendacijos dėl nuteistųjų asmenų pasimatymų, rekomenduojant visiems kaliniams suteikti teisę bent į vieną trumpalaikį pasimatymą per savaitę (CPT Report to the Lithuanian Government, 2014, p. 33). Nors 2015 m. liepos 7 d. įsigaliojusiais BVK pakeitimais pasimatymų skaičius buvo padidintas, tačiau 2018 m. balandžio 20 – 27 d. vizito metu CPT nustatė kad nuteistiesiems skirtų pasimatymų nepakanka, siekiant palaikyti ryšius su šeima ir išoriniu pasauliu, atitinkamai CPT rekomendavo, kad visiems nuteistiesiems turėtų teisę pasimatyti bent vieną valandą į savaitę (CPT Report to the Lithuanian Government, 2019, p. 32). 2021 m. gruodžio 10 – 20 d. vizito metu, CPT teigiamai įvertino 2020 m. BVK pakeitimus, kuriais nuteistiesiems buvo padidintas pasimatymų skaičius priklausomai nuo grupės, kuriai nuteistasis atlikdamas bausmę yra priskirtas, tačiau atkreipė dėmesį į tai, jog kad teisė į pasimatymus yra ypač ribojama drausmės grupėje bausmę atliekantiems nuteistiesiems. Atsižvelgiant į tai, CPT dar kartą rekomendavo imtis priemonių, kad nuteistųjų pasimatymai kontaktiniu būdu būtų prieinami visiems kaliniams, bei kad visi kaliniai turėtų teisę bent į vieną pasimatymą per savaitę, o teisė pasimatyti nekontaktiniu būdu būtų taikoma tik kaip išimtis (CPT Report to the Lithuanian Government, 2023, p. 36).

Nuteistųjų bendravimo su artimaisiais ir ryšiams su išoriniu pasauliu, galima priskirti tokias nuteistųjų teises kaip teisę pasimatyti, pasivaikščioti gryname ore, teisę paskambinti³², nuteistųjų teisė siųsti laiškus³³. Pastebėtina, kad nuteistiesiems labiausiai yra apribota teisė į pasimatymus ir telefono skambučius. Kaip jau minėta magistro darbo 1.2. poskyryje, šių nuteistųjų teisių įgyvendinimo dažnumas priklauso nuo to, kuriai grupei bausmę atliekantis nuteistasis yra priskirtas. Nuteistųjų teisė susirašinėti gali būti apribota

---

³² Pažymėtina, kad kalinių bendravimas su artimaisiais, pasimatymų ir pokalbių dažnumas, bei skatinimo ir drausminimo priemonės turinčios įtakos teisei pasimatyti buvo aptartos magistro darbo 1.2. poskyryje, taip pat lentelėje Nr. 1 ir Nr. 2.

³³ BVK numatyta, jog nuteistieji turi teisę siųsti ir gauti neribotą kiekį laiškų, o jų siuntimo išlaidas turi apsimokėti patys nuteistieji. Nuteistiesiems taip pat suteikiama teisė kreiptis į kompetentingas institucijas, elektroninių ryšių priemonėmis. Nuteistieji negali kreiptis į valstybės ir savivaldybių institucijas su pasiūlymais, prašymais (pareiškimais), peticijomis ir skundais kitų asmenų vardu bei siųsti anoniminius ar kolektyvinius skundus valstybės ir savivaldybių.

remiantis BVK 76 straipsniu, kuriame yra nustatytos, prevencijos priemonės, taikomos saugumui laisvės atėmimo bausmės atlikimo vietose užtikrinti, taip pat iškilus ypatingosiomis situacijomis. Vadovaujantis minėtu straipsniu, nuteistiesiems gali būti stabdomi arba apribojami laiškų siuntimai, bei skambučiai³⁴ (Bausmių vykdymo kodeksas, 2002). Remiantis Kalėjimų departamento direktoriaus įsakymu „Dėl nuteistųjų ir suimtųjų laiškų išsiuntimo ir jų vardu gautų laiškų įteikimo taisyklių patvirtinimo“, laiškai taip pat yra tikrinami, tačiau toks tikrinimas turi vykti nuteistojo ar suimtojo akivaizdoje, neskaitant ir necenzūruojant laiško turinio. (Kalėjimų departamento direktoriaus įsakymas, 2005).

Ryšių su artimaisiais palaikymas gali būti ribojamas ne tik Lietuvoje galiojančių teisės normų, bet ir finansinių nuteistųjų ar jų artimųjų galimybių, atsižvelgiant į tai, kad laiškų siuntimo bei telefoninių pokalbių išlaidas privalo apmokėti pats nuteistasis (Sakalauskas et. al, 2020, p. 226). Pastebėtina, jog palankesnės bendravimo su šeima sąlygos suteikiamos nuteistiesiems, kurie laisvės atėmimo bausmę atlieka atviro tipo įkalinimo įstaigose, taip pat nuteistiesiems, kuriems remiantis BVK nuostatomis leidžiamos trumpalaikės išvykos už įkalinimo įstaigos ribų, tačiau kaip jau minėta magistro darbo 1.2. poskyryje laisvės atėmimu iki gyvos galvos bausme nuteistiesiems šios sąlygos nėra taikomos.

Lietuvos teisės instituto tyrėjai taip pat atlikto empirinį tyrimą dėl nuteistųjų bendravimo su artimaisiais, kurio rezultatais, nustatyta, jog šiuo metu įkalinami asmenys turi ganėtinai ribotas bendravimo su artimaisiais galimybes. Dažniau nuteistieji gali bendrauti telefonu ar laiškais, nei gauti siuntinius ar pasimatymus. Ilgiausiai (apie parą) trunkantys nuteistųjų pasimatymai vyksta tik su sutuoktiniu arba sugyventiniu bei vaikais. Tokio pobūdžio tendencijos veikiausiai vyrauja dėl to, kad ilgalaikiai pasimatymai galimi tik su antrąja puse ir vaikais. Taip pat, net 70,8 procentų dalyvių nurodė, kad matėsi su artimaisiais kelis kartus per metus, o 80 procentų apklaustųjų nurodė, jog pasimatymai būna pernelyg trumpi (Sakalauskas et. al., 2020, p. 237-240).

Taigi, apibendrinant galima teigti, kad BVK nuostatos neleidžia laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę atliekantiems kaliniams pilnavertiškai bendrauti su artimaisiais. EŽTT praktikoje yra nuosekliai teigiama, kad nepaisant nuteistųjų teisinės padėties, jie turi teisę į ryšių su šeima palaikymą. Nepaisant to, kad Konvencijoje įtvirtinta galimybė riboti šias teises, vis dėlto tokie ribojimai turi būti teisėti, atsižvelgiant į nustatytus teisėtumo kriterijus. Pasimatymų ribojimą taip pat nuosekliai kritikuoja CPT savo inspektavimo ataskaitose, kuriuose pabrėžiama, kad nuteistieji susiduria su ribotomis galimybėmis palaikyti ryšius su šeima ir išoriniu pasauliu dėl nepakankamų pasimatymų skaičiaus. CPT

---

³⁴ Minėti ribojimai gali būti taikomi iki mėnesio.

rekomendavo Lietuvai suteikti galimybę nuteistiesiems palaikyti ryšį su artimaisiais bent kartą per savaitę. Pastebėtina, kad nei CPT rekomendacijos dėl pasimatymų skaičiaus, nei ET rekomendacijų nuostatos dėl pasimatymų dažnumo nėra visiškai įgyvendintos Lietuvos bausmių vykdymo sistemoje.

Išvados ir pasiūlymai

1. Laisvės atėmimas iki gyvos galvos yra griežčiausia bausmė, kuri skiriama už pačius sunkiausius nusikaltimus. Terminuotas laisvės atėmimas ir laisvės atėmimas iki gyvos galvos turi bendrą bruožą, tačiau skiriasi teisių ir laisvių apribojimais bei specialiomis pareigomis. Asmuo, nuteistas laisvės atėmimu iki gyvos galvos bausme, yra neterminuotai izoliuojamas nuo visuomenės, jam yra apribojamos jo teisės ir laisvės bei nustatomos teisės ir pareigos.
2. Įstatyme numatyta galimybė švelninti laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę nuteistajam atlikus dvidešimt metų laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės, suponuoja tai, jog teisinė sistema turi būti orientuota ne tik į nuteistųjų, kuriems paskirta tokia bausmė izoliavimą, bet ir į socialinę integraciją bei resocializaciją.
3. Siekiant prižiūrėti, kaip valstybės ŽTK dalyvės užtikrina jos nuostatų reikalavimus, buvo įsteigtas specialus tarptautinis mechanizmas – EŽTT. Priimti EŽTT sprendimai yra privalomi valstybėms ir turi būti vykdomi, tuo tarpu ET ir JT priimtose rekomendacijos ir rezoliucijos, dažniausiai yra rekomendacinio pobūdžio. Minėtų dokumentų nuostatų įgyvendinimas priklauso nuo valstybės valios.
4. Nuteistųjų laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausme teisinė padėtis apibrėžiama, kaip subjektyvių teisių, laisvių ir pareigų visuma, kurią nuteistasis įgyja teismo apkaltinamuoju nuosprendžiu. Tačiau, nors nuteistieji ir patiria tam tikrus teisinius apribojimus, vis dėlto jiems turi būti užtikrinama jų teisė į orumą ir kitas pagrindines žmogaus teises, kurios neatsiejamos nuo žmogaus būties. Bausmės vykdymas, nepaisant kalnimo termino, turi būti orientuotas į asmens resocializaciją ir socialinę integraciją, o nuteistųjų teisė į būtinių aprūpinimą, kontaktų palaikymas su šeima ir išoriniu pasauliu yra neatsiejama šių bausmės tikslų dalis.
5. Buitinės sąlygos turi nežeminti žmogaus orumo ir atitikti tarptautinius standartus, visų pirma užtikrinant minimalius gyvenamojo ploto reikalavimus. Visgi Lietuva neįgyvendino CPT reikalavimų dėl minimalaus ploto, tenkančio vienam kaliniui užtikrinimo. Nuteistieji turi teisę palaikyti ryšį artimaisiais ir išoriniu pasauliu, tačiau Lietuvoje nėra visiškai įgyvendintos CPT ir ET rekomendacijų nuostatos dėl pasimatymų dažnumo.

Šaltinių sąrašas

Lietuvos Respublikos teisės norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). Lietuvos Aidas, 1992, 220; Valstybės Žinios, 1992, 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 2000, 89-2741.
3. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso patvirtinimo įstatymas (2002). *Valstybės žinios*, 2002, 73-3084. Galiojanti suvestinė redakcija nuo 2023-05-05.
4. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 51 ir 97 straipsnių pakeitimo įstatymas (2019). TAR, 2019, 5331.
5. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 60, 129, 135, 138, 169, 170, 170-1 ir 170-2 straipsnių pakeitimo įstatymas (2022). TAR, 2022, 9434.
6. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso patvirtinimo įstatymas (2002). *Valstybės žinios*, 2002, 73-3084. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 22, 24, 42, 43, 49, 50, 54-1, 71, 75, 105, 227-1, 227-3 straipsnių pakeitimo įstatymas (1998). *Žin.*, 1998, 115-3238.
7. Dėl Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso, Lietuvos Respublikos probacijos įstatymo ir Lietuvos Respublikos suėmimo vykdymo įstatymo įgyvendinimo (2022). TAR, 2022, 27599.
8. Dėl nuteistųjų ir suimtųjų laiškų išsiuntimo ir jų vardu gautų laiškų įteikimo taisyklių patvirtinimo (2005). *Valstybės žinios*, 2005, 74-2698.
9. Įsakymas Nr. V-15 „Dėl didžiausio laisvės atėmimo vietose leidžiamų laikyti asmenų skaičiaus ir minimalaus ploto, tenkančio vienam asmeniui, nustatymo“ (2023). TAR, 2023-01-04, 133. Galiojanti suvestinė redakcija nuo 2023-07-12.

Lenkijos Respublikos teisės norminiai aktai:

10. Kodeks karny (1969). *Dziennik Ustaw* 1969, 13, 94.
11. USTAWA z dnia 12 lipca 1995 r. o zmianie Kodeksu karnego, Kodeksu karnego wykonawczego oraz o podwyższeniu dolnych i górnych granic grzywien i nawiązek w prawie karnym (1995). *Dziennik Ustaw* 1995, 95, 475.
12. Kodeks karny, ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. (1997). *Dziennik Ustaw* t.j. z dnia 2024.01.04, 2024, 17.
13. Kodeks Karny wykonawczy, ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. (1997). *Dziennik Ustaw* 1997, 90, 557.

Tarptautiniai teisės aktai:

14. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, priimta 1948 m. gruodžio 10 d. *Valstybės žinios*, 2006 m. birželio 17 d., Nr. 68-2497.
15. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista Protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6 ir 7, priimta 1950 m. lapkričio 4 d. *Valstybės žinios*, 2000 m. lapkričio 10 d., Nr. 96-3016.
16. Council of Europe, Committee of Ministers, Recommendation Rec(2006)2 on the European Prison Rules, adopted on January 11, 2006, at the Committee of Ministers. Prieiga per internetą: <https://rm.coe.int/16804d22f9>
17. Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statutas, priimtas 1998 m. liepos 17 d. Jungtinių Tautų diplomatinėje įgaliotųjų atstovų konferencijoje, skirtoje Tarptautinio baudžiamojo teismo įsteigimui. *Valstybės žinios*, 2003-05-21, Nr. 49-2165.
18. Council of Europe, Committee of Ministers, Resolution (76) 2 on the Treatment of Long-Term Prisoners, adopted on 17 February 1976 at the 254th meeting of the Ministers' Deputies. Prieiga per internetą: <https://rm.coe.int/16804f2385>
19. Council of Europe, Committee of Ministers, Recommendation Rec(2003)22 of the Committee of Ministers to member states on conditional release (parole), adopted in September 2003 at the 853rd meeting of the Ministers' Deputies. Prieiga per internetą: <https://coe.int/f8708832-8086-4374-8537-63034a45cb67>
20. Council of Europe, Committee of Ministers, Recommendation Rec(2003)23 on the management by prison administrations of life sentence and other long-term prisoners, adopted on 9 October 2003 at the 855th meeting of the Ministers' Deputies. Prieiga per internetą: <https://pjpeu.coe.int/documents/41781569/42171329/CMRec+%282003%29+23+on+the+management+of+life+sentence+and+other+long+term+prisoners.pdf/bb16b837-7a88-4b12-b9e8-803c734a6117>
21. Europos Tarybos Ministrų Komitetas, Rekomendacija Nr. R (2006)2 „Dėl Europos kalėjimų taisyklių“, priimta 2006 m. sausio 11 d. 952-ame Ministrų Komiteto ministrų pavaduotojų posėdyje. Prieiga per internetą: <https://rm.coe.int/16804d22f9>
22. Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners, adopted by the First United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, held at Geneva in 1955, and approved by the Economic and Social Council in its resolutions 663 C (XXIV) of 31 July 1957 and 2076 (LXII) of 13 May 1977. Prieiga per internetą: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/ProfessionalInterest/treatmentprisoners.pdf>

23. Konvencija prieš kankinimą ir kitoki žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą. *Valstybės žinios*, 2006-07-22, Nr. 80-3141.

Specialioji literatūra:

24. Blaževičius, J., Dermontas, J., Stalioraitis, P., Usik, D. (2004). *Penitencinė bausmių vykdymo teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, p. 194-196.
25. Drakšas, R. (2002). *Mirties bausmė: situacija ir perspektyvos*. Vilnius: Eugrimas, p. 65, 162-163.
26. Milašiūtė, V. (2023). *Žmogaus teisės Europoje*. Vadovėlis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 18, 42, 66, 178.
27. Švedas, G. (2003). *Laisvės atėmimo bausmė: baudžiamosios politikos, baudžiamieji teisiniai ir vykdymo aspektai*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, p. 57, 64-65, 98, 107, 152..
28. Švedas, G. (2013). *Bausmių vykdymo teisė: bendroji dalis*. Vilnius: Registrų centras, p. 37, 182, 184, 190, 216, 218, 222, 298, 303.
29. Švedas, G., Verkešys, P., Levon, J., Prapiestis, D. (2017). *Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso bendrosios dalies vientisumo ir naujovių (su)derinimo iššūkiai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 168.

Moksliniai straipsniai:

30. Bikelis, S., Sakalauskas, G. (2008). „Laisvės atėmimu iki gyvos galvos nuteistųjų lygtinis paleidimas: tarptautiniai standartai, užsienio šalių patirtis ir pasiūlymai Lietuvai“. *Teisės problemos*, 4 (62), p. 60 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://teise.org/wp-content/uploads/2023/01/2008-4-bikelis-sakalauskas.pdf>
31. Drakšas, R. (2003). „Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė pagal naują Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą“. *Teisė*, 48, p. 63 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://draksas.lt/wp-content/uploads/2016/06/document6.pdf>
32. Birmontienė, T. (2010). Europos Žmogaus Teisių Konvencija ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo formuojama konstitucinė doktrina.
33. Kūris, E. (2018). „Teisė į viltį“: Europos Žmogaus Teisių Teismo doktrinos (r)evoliucija. *Teisės apžvalga*, 2 (18), p. 12, DOI: <https://doi.org/10.7220/2029-4239.18.1>
34. Namavičius, J. (2023). Laisvės atėmimo iki gyvos galvos reforma. *Teisė*, 127 (5), p. 85-95, DOI: <https://doi.org/10.153/Teise.2023.127.5>
35. Tryburcy, T. (2023). Geneza i motywy wprowadzenia do kodeksu karnego możliwości wymierzenia kary nieredukowalnego dożywotniego pozbawienia wolności. *Polskie*

Towarzystwo Kryminologiczne, 30, p. 3-6 [interaktyvus]. Prieiga per internetą:
<https://czasopisma.inp.pan.pl/index.php/bk/article/view/3767/2719>

Konstitucinio teismo jurisprudencija:

36. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas Dėl Baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės.
37. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininko 2023 m. gruodžio 6 d. potvarkis Nr. 2B-60 Dėl prašymo priėmimo. Vilnius.
38. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos ketvirtojo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

Tarptautinė teismų praktika:

39. *Aidas Kazlauskas* [EŽTT], Nr. 13394/13, [2017-07-11].
ECLI:CE:ECHR:2017DEC001339413.
40. *Jankauskas v. Lithuania* [EŽTT], Nr. 59304/00, [2005-02-24].
ECLI:CE:ECHR:2005:0224JUD005930400.
41. *Valašinas prieš Lietuvą* [EŽTT], Nr. 44558/98, [2001-07-24].
ECLI:CE:ECHR:2001:0724JUD004455898.
42. *Puzinas prieš Lietuvą* [EŽTT], Nr. 44800/98, [2002-03-14].
ECLI:CE:ECHR:2002:0314JUD004480098.
43. *Matiošaitis ir kiti prieš Lietuvą* [EŽTT], Nr. 22662/13, 51059/13, 58823/13, 59692/13, 60115/13, 69425/13, [2017-05-23]. ECLI:CE:ECHR:2017:0523JUD002266213.
44. *Vinter and Others v. the United Kingdom* [ECHR], No. 66069/09, 130/10, 3896/10, [2013-07-09]. ECLI:CE:ECHR:2013:0709JUD006606909.
45. *Kafkaris v. Cyprus* [ECHR], No. 21906/04, [2008-02-12].
ECLI:CE:ECHR:2008:0212JUD002190604.
46. *Groni v. Albania* [ECHR], No. 25336/04, [2009-07-07].
ECLI:CE:ECHR:2009:0707JUD002533604.
47. *Dickson v. the United Kingdom* [ECHR], No. 44362/04, [2007-12-04].
ECLI:CE:ECHR:2007:1204JUD004436204.
48. *Trosin v. Ukraine* [ECHR], No. 39758/05, [2012-02-23].
ECLI:CE:ECHR:2012:0223JUD003975805. *Kuznetsov v. Ukraine* [ECHR], No. 39042/97, [2003-04-29]. ECLI:CE:ECHR:2003:0429JUD003904297.
49. *Mursic v. Croatia* [ECHR], No. 7334/13, [2016-10-20].
ECLI:CE:ECHR:2016:1020JUD000733413

50. Mironovas and others v. Lithuania [ECHR], No. 40828/12, 29292/12, 69598/12, 40163/13, 66281/13, 70048/13 and 70065/13, [2015-12-08] ECLI:CE:ECHR:2015:1208JUD004082812

Kiti šaltiniai:

51. European Committee of the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT). (2001). 11th General Report on the CPT's activities. Strasbourg, 3 September 2001. Prieiga per internetą: <https://coe.int/1680696a75>
52. European Committee of the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT). (2015). 25th General Report on the CPT's activities. Prieiga per internetą: <https://coe.int/DisplayDCTMContent>
53. Council of Europe. (2006). Report to the Lithuanian Government on the visit to Lithuania carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 17 to 24 February 2004. Strasbourg, 23 February 2006, p. 32.
54. Council of Europe. (2014). Report to the Lithuanian Government on the visit to Lithuania carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 27 November to 4 December 2012. Strasbourg, 4 June 2014, p. 33, 47.
55. Council of Europe. (2019). Report to the Lithuanian Government on the visit to Lithuania carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 20 to 27 April 2018. Strasbourg, 25 June 2019, p. 32.
56. Council of Europe. (2023). Report to the Lithuanian Government on the visit to Lithuania carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 10 – 20 December 2021. Strasbourg, 23 February 2023, p. 36, 47
57. Council of Europe. (2006). Report to the Lithuanian Government on the visit to Lithuania carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 17 – 24 February 2004. Strasbourg, 23 February 2006, p. 56.
58. Bausmių vykdymo sistemos aktualioji statistika 2023 metų <https://kalejimai.lrv.lt/media/viesa/saugykla/2024/4/BJofA-1Rbqo.pdf>

Santrauka

Laisvės atėmimas iki gyvos galvos ir žmogaus teisių santykis

Justyna Sankovskaja

Pirmoje magistro darbo dalyje aptariama laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės samprata, požymiai ir tikslai. Minėtoje darbo dalyje yra atliekama laisvės atėmimo iki gyvos bausmės požymių analizė siekiant atriboti laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę nuo terminuoto laisvės atėmimo. Toliau darbe yra aptariamas laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės taikymas ir vykdymas palyginant su Lenkijos Respublikos baudžiamojo kodekso ir bausmių vykdymo kodekso nuostatomis. Taip pat, minėtoje darbo dalyje aptariama laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės raida įkaitant naujausią reglamentavimą susijusį su šios bausmės švelninimu ir jį įtakojusiais veiksniais. Vėliau darbe aptariami tarptautinės teisės aktai bei institucijos laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės kontekste. Yra pateikiami jų apibendrinimai bei svarbiausios nuostatos turinčios įtakos laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės vykdymui. Antroje darbo dalyje yra aptariama nuteistųjų laisvės atėmimu iki gyvos galvos bausme teisinė padėtis. Aprašomos specialiosios nuteistųjų teisės ir laisvės numatytos bausmių vykdymo kodekse, jų ribojimai bei nuteistųjų teisinę padėtį įtakojantys veiksniai. Nagrinėjama labiausiai pažeidžiamų nuteistųjų laisvės atėmimu iki gyvos galvos bausme teisių problematika. Analizuojant nuteistųjų teisinę padėtį yra remiamasi EŽTK įtvirtintomis žmogaus teisėmis ir pagrindinėmis laisvėmis. Pasitelkiant EŽTT praktiką, aptariamos bylos prieš Lietuvą ir kitas valstybes dėl nuteistųjų teisių į buitines kalinimo sąlygas, bendravimo su šeima bei išoriniu pasauliu pažeidimų, Minėtoje darbo dalyje išskiriamos EŽTT nagrinėtos bylos dėl kankinimo draudimo, teisės į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą.

Summary

The relationship between life imprisonment and human rights

Justyna Sankovskaja

The first part of the Master's thesis deals with the concept, features and objectives of life imprisonment. In this part of the thesis, an analysis is made of the characteristics of life imprisonment in order to distinguish between life imprisonment and fixed-term imprisonment. The work further discusses the application and execution of life imprisonment in comparison with the provisions of the Polish Penal Code and the Code for the Execution of Sentences. It also discusses the development of life imprisonment, including the latest legislation on the mitigation of this penalty and the factors that have influenced it. The work then discusses international legislation and institutions in the context of life imprisonment. It summarises them and presents the most important provisions affecting life imprisonment. The second part of the paper discusses the legal situation of life sentences. It describes the special rights and freedoms provided for in the Code for the Execution of Sentences, their limitations and the factors influencing the legal situation of convicted persons. The rights of the most vulnerable prisoners sentenced to life imprisonment are examined. The analysis of the legal situation of prisoners is based on the human rights and fundamental freedoms enshrined in the ECHR. Using the case law of the ECtHR, the cases against Lithuania and other countries concerning violations of the rights of prisoners to the conditions of detention, communication with their family and the outside world are discussed, and the cases concerning the prohibition of torture and the right to respect for private and family life are highlighted.

Priedai

Priedas Nr. 1

4. lentelė. Uždaros, atviros ir pusiau atviros bausmės atlikimo vietų bausmės režimas.

	Uždaro tipo	Pusiau atviro tipo	Atviro tipo
Gyvenamosios kameros rakinamos dienos metu	-	-	-
Gyvenamosios kameros rakinamos nakties metu	✓	✓	-
Gyvenamosios kameros nerakinamos 24 valandas	-	-	✓
Kultūriniai, švietimo ir sporto užsiėmimai bei mokymas kalėjimo patalpose	✓	✓	✓
Užsiėmimai, kuriuos organizuoja įkalinimo įstaigos administracija už įkalinimo įstaigos teritorijos ribų	-	✓	✓
Galimas įdarbinimas už įkalinimo įstaigos ribų	-	✓	✓
Prižiūrimas ir organizuojamas nuteistųjų judėjimas kalėjimo teritorijoje	✓	-	-
Judėjimas po kalėjimo patalpas vidaus tvarkos taisyklėse nustatytu laiku ir vietose;	-	✓	✓
Naudojimasis savo apatiniais drabužiais ir avalyne	✓	✓	✓
Naudojimasis savo drabužiais	-	✓	✓
Mokslas, mokymo ir terapijos veikla ne kalėjimo teritorijoje	-	✓	✓
Du pasimatymai per mėnesį	✓	-	-
Tris pasimatymai per mėnesį	-	✓	-
Pasimatymų priežiūra	✓	✓	-
Galima pasimatymų priežiūra	-	-	✓
Neriboti pasimatymai	-	-	✓
Būtinoji susirašinėjimo cenzūra	✓	-	-
Galima susirašinėjimo cenzūra	-	✓	✓
Atostogos ne dažniau kaip kartą per du mėnesius, iš viso ne ilgiau kaip 14 dienų per metus;	-	✓	-
Atostogos ne dažniau kaip kartą per mėnesį, iš viso ne ilgiau kaip 28 dienas per metus;	-	-	✓
Piniginių lėšų iš įkalinimo įstaigos užstato gavimas	-	-	✓
Pokalbių kontrolė	✓	-	-
Galima pokalbių kontrolė	-	✓	✓
Sudaromos sąlygos patiems pasigaminti papildomą maistą;	-	✓	✓